

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE BİTKİSEL YAĞ SANAYİNDE DAHİLDE İŞLEME
REJİMİNİN (DİR) UYGULANABİLİRLİĞİ VE ETKİLERİNİN
BELİRLENMESİ**

Sinan DURU

GIDA MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HATAY
HAZİRAN-2014**

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE BİTKİSEL YAĞ SANAYİNDE DAHİLDE İŞLEME
REJİMİNİN (DİR) UYGULANABİLİRLİĞİ VE ETKİLERİNİN
BELİRLENMESİ**

**SİNAN DURU
GIDA MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Yrd.Doç.Dr. Dilşat BOZDOĞAN KONUŞKAN ve **Yrd.Doç.Dr.Oğuz PARLAKAY**
danışmanlığında hazırlanan bu tez **26/06/2014** tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri
tarafından **OYBİRLİĞİ** ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Dilşat BOZDOĞAN KONUŞKAN
Başkan

Doç. Dr. Erdal DAĞISTAN
Üye

Yrd.Doç. Dr. Mustafa DİDİN
Üye

Kod No: 736

**Prof. Dr.İsmail Hakkı KARAHAN
Enstitü Müdürü**

**Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların
kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.**

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını ve tez üzerinde Yükseköğretim Kurulu tarafından hiçbir değişiklik yapılamayacağı için tezin bilgisayar ekranında görüntülendiğinde asıl nüsha ile aynı olması sorumluluğunun tarafıma ait olduğunu beyan ederim.

Sinan DURU

ÖZET

TÜRKİYE’DE BİTKİSEL YAĞ SANAYİNDE DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN (DİR) UYGULANABİLİRLİĞİ VE ETKİLERİNİN BELİRLENMESİ

Bu çalışma, ülkemizde bitkisel yağ (ayçiçek, soya, kanola, mısır) üretimi ve dış ticareti yapan işletmelerde dahilde işleme rejiminin uygulanabilirliği ve etkilerinin araştırılması amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla 26 bitkisel yağ işletmesine yüz yüze ve/veya posta yoluyla anket çalışması uygulanmıştır. Anket çalışmasının yanında yağlı tohum ve bitkisel yağlara ait üretim, ihracat ve ithalat verileri yardımcı veri olarak kullanılmıştır. Ankete katılan 25 işletmenin (%96) dahilde işleme rejiminden faydalandığı belirlenmiştir. Dahilde işleme rejiminin uygulanmasıyla birlikte işletmelerin hammaddeyi kolay ve ucuz temin eder olduğu, kapasite kullanım oranının arttığı, pazar payı ve ihracat değerlerinin arttığı belirlenmiştir. Ayrıca, bitkisel yağ sanayindeki önemli gider kalemlerinden biri hammadde olup, en önemli sorunların hammaddenin kalite ve miktarındaki yetersizlik ve girdi fiyatlarındaki yükseklik olduğu tespit edilmiştir.

2014, 66 sayfa

Anahtar Kelimeler: Bitkisel yağ sanayi, yağlı tohumlar, dahilde işleme rejimi (DİR), dış ticaret,

ABSTRACT

VEGETABLE OIL INDUSTRY IN TURKEY INWARD PROCESSING REGIME DETERMINATION OF APPLICABILITY AND EFFECT

This study, in our country, vegetable oil (sunflower, soybean, canola, maize) production and foreign trade, which are realized and applicability of the inward processing regime has been conducted to investigate the effects of enterprise. For this purpose, 26 vegetable oil business face to face and/or via posta mail of the survey was carried out. Besides of the survey related to oilseed and vegetable oil production, export and import figures were used as auxiliary data. The twenty-five enterprises (%96) surveyed was determined to benefit from inward processing regime. Inward processing regime in the vegetable oil industry easy and cheap supply of raw materials, increasing the rate of capacity utilization, market share and exports as well as the positive impact was determined to be of significant benefit. In addition, one of the significant expense items in the vegetable oil industry raw materials and the most important problems and deficiencies in the quality and quantity of the raw material is the high price of inputs have been identified.

2014, 66 pages

Key Words: Vegetable oil industry, oil seeds, inward processing regime, foreign trade,

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans Tez konumun belirlenmesinde, araştırılmasında ve tezimin yazılma aşamasına kadar geçen sürede yol göstermede yardımcı olan danışman hocalarım Sayın Yrd.Doç.Dr. Dilşat BOZDOĞAN KONUŞKAN ve Sayın Yrd.Doç.Dr. Oğuz PARLAKAY’a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Değerli katkılarından dolayı Doç.Dr. Erdal DAĞISTAN ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa DİDİN’e teşekkürlerimi sunarım.

Anket çalışmalarının uygulanmasında yardımcı olan ve konu hakkında görüş ve düşüncelerini paylaşan anket katılımcılarına teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
TEŞEKKÜR	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÇİZELGELER DİZİNİ	VI
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	IX
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	3
2.1. Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar	3
2.2. Yağ İşleme Teknolojisi	4
2.3. Dahilde İşleme Rejimi	6
2.3.1. Avrupa Birliği'nde Dahilde İşleme Rejimi	10
2.3.2. Bitkisel Yağlarda Dahilde İşleme Rejiminin Uygulanması	11
3. MATERYAL ve YÖNTEM	18
3.1. Materyal	18
3.2. Yöntem	18
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	20
4.1. Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağların Üretimi ve Dış Ticareti	20
4.1.1. Dünya Ayçiçek Yağı Üretimi ve Dış Ticareti	20
4.1.2. Dünya Mısır Yağı Üretimi ve Dış Ticareti	22
4.1.3. Dünya Kanola Yağı Üretimi ve Dış Ticareti	24
4.1.4. Dünya Soya Yağı Üretimi ve Dış Ticareti	27
4.1.5. Türkiye'de Ayçiçek Tohum ve Ayçiçek Yağı Üretim ve Dış Ticareti	29
4.1.6. Türkiye'de Mısır ve Mısır Yağı Üretim ve Dış Ticareti	31
4.1.7. Türkiye'de Kanola ve Kanola Yağı Üretim ve Dış Ticareti	33
4.1.8. Türkiye'de Soya Fasulyesi ve Soya Yağı Üretim ve Dış Ticareti	35
4.2. Türkiye'de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerin Sosyo- Ekonomik Yapısı	37
4.2.1. İşletmelerin Kuruluş Tarihleri	37
4.2.2. İşletme Temsilcilerinin İşletmedeki Görevleri	37
4.2.3. İşletme Temsilcilerinin Eğitim Durumu ve Yaşı	38
4.2.4. İşletme Temsilcilerinin Sektördeki Deneyim ve İşletmedeki Deneyim Süreleri	39
4.2.5. İşletmelerin İstihdam Durumu	41
4.2.6. Bitkisel Yağ Sanayinde Karşılaşılan Sorunlar	41
4.2.7. İşletmelerin Gider Kalemleri	42
4.2.8. Kullanılan Marka Çeşitleri	43
4.3. Türkiye'de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerin Üretim ve Dış Ticaret Yapısı	44
4.3.1. İhraç Edilen Bitkisel Yağ Çeşitleri	44
4.3.2. İşletmelerin 2013 Yılı Bitkisel Yağ İhracat Değerleri	44
4.3.3. İşletmelerin 2013 Yılında İthal Ettikleri Ham Bitkisel Yağ ve Yağlı Tohum Değerleri	45
4.3.4. İşletmelerin Günlük Yağ İşleme Kapasiteleri	46
4.3.5. Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler	46

4.3.6. Ürünlerin Pazarlamasında Kullanılan Ulaşım Araçları.....	47
4.4. Türkiye’de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerde DİR	
Uygulamasının Etkileri.....	48
4.4.1. İşletmelerin DİR’den Faydalanma Durumları.....	48
4.4.2. DİR Kapsamında Yağlı Tohum ve Bitkisel Yağ İthalatı	49
4.4.3. İşletmelerin DİR Kapsamında İthal Edilen Ham Bitkisel Yağ ve Yağlı	
Tohum Kullanım Amaçları	49
4.4.4. İşletme Temsilcilerinin DİR Hakkındaki Görüşleri.....	50
4.4.5. İşletmenin Kuruluş Kararını Vermede DİR’in Etkisi	51
4.4.6. İşletmelerin Zeytinyağının DİR Kapsamına Alınmasına İlişkin	
Görüşleri.....	51
4.4.7. Bitkisel Yağ Sanayinde DİR’in Avantajları.....	52
4.4.8. Bitkisel Yağ Sanayinde DİR’in Dezavantajları	53
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	54
KAYNAKLAR	58
ÖZGEÇMİŞ	63
EKLER.....	64

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.	Türkiye’de yağlı tohum üretiminde uygulanacak tarımsal destekleme miktarları (2014).....	4
Çizelge 2.2.	Türkiye’de 2008-2013 döneminde düzenlenen DİİB sayıları.....	8
Çizelge 2.3.	Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ihracat (\$)	8
Çizelge 2.4.	Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ithalat (\$)	9
Çizelge 2.5.	Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ihracat ve DİİB kapsamında gerçekleşen tarımsal ihracat (\$)	12
Çizelge 2.6.	Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ithalat ve DİİB kapsamında gerçekleşen tarımsal ithalat (\$)	13
Çizelge 2.7.	Türkiye’de yağlı tohum ve türevlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergileri oranı (%).....	13
Çizelge 3.1.	İncelenen işletmelerin illere göre dağılımı	18
Çizelge 4.1.	Dünya ayçiçeği üretim miktarları (Bin Ton).....	20
Çizelge 4.2.	Dünya ayçiçek yağı üretim miktarları (Bin Ton)	21
Çizelge 4.3.	Dünya ayçiçek yağı ihracat miktarları (Bin Ton).....	21
Çizelge 4.4.	Dünya ayçiçek yağı ihracat değerleri (Milyon \$).....	22
Çizelge 4.5.	Dünya mısır üretim miktarları (Bin Ton)	22
Çizelge 4.6.	Dünya mısır yağı üretim miktarları (Bin Ton)	23
Çizelge 4.7.	Dünya mısır yağı ihracat miktarları (Bin Ton).....	24
Çizelge 4.8.	Dünya mısır yağı ihracat değerleri (Milyon \$).....	24
Çizelge 4.9.	Dünya kanola üretim miktarları (Bin Ton).....	25
Çizelge 4.10.	Dünya kanola yağı üretim miktarları (Bin Ton).....	26
Çizelge 4.11.	Dünya kanola yağı ihracat miktarları (Bin Ton)	26
Çizelge 4.12.	Dünya kanola yağı ihracat değerleri (Milyon \$)	27
Çizelge 4.13.	Dünya soya fasulyesi üretim miktarları (Bin Ton).....	27
Çizelge 4.14.	Dünya soya yağı üretim miktarları (Bin Ton)	28
Çizelge 4.15.	Dünya soya yağı ihracat miktarları (Bin Ton).....	28
Çizelge 4.16.	Dünya soya yağı ihracat değerleri (Milyon \$).....	29
Çizelge 4.17.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçeği tohumu üretim ve dış ticaret miktarları	30
Çizelge 4.18.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı üretim ve dış ticaret miktarları	31
Çizelge 4.19.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır üretim ve dış ticaret miktarları	32
Çizelge 4.20.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır yağı üretim ve dış ticaret miktarları.....	32
Çizelge 4.21.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola üretim ve dış ticaret miktarları	34
Çizelge 4.22.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola yağı üretim ve dış ticaret miktarları	34
Çizelge 4.23.	Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya fasulyesi üretim ve dış ticaret miktarları	35

Çizelge 4.24. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya yağı üretim ve dış ticaret miktarları.....	36
Çizelge 4.25. İşletmelerin kuruluş yıllarının aralıklara göre dağılımı.....	37
Çizelge 4.26. İşletme temsilcilerinin işletmedeki görevlerine göre dağılımı	38
Çizelge 4.27. İşletme temsilcilerinin eğitim düzeylerine göre dağılımı.....	39
Çizelge 4.28. İşletme temsilcilerinin yaşlarının aralıklara göre dağılımı	39
Çizelge 4.29. İşletme temsilcilerinin sektördeki ve işletmedeki deneyim sürelerinin yıl aralıklarına göre dağılımı (Kişi).....	40
Çizelge 4.30. İşletmelerin istihdam ettikleri personel sayılarının aralıklara göre dağılımı.....	41
Çizelge 4.31. Bitkisel yağ sanayinde karşılaşılan sorunlar	42
Çizelge 4.32. İşletmelerin önemli gider kalemleri.....	42
Çizelge 4.33. İşletmelerin ürünlerde kullanılan marka çeşitlerine göre dağılımı.....	43
Çizelge 4.34. İşletmelerin ihraç ettikleri bitkisel yağ çeşitlerine göre dağılımı	44
Çizelge 4.35. İşletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri bitkisel yağ ihracat değerlerine göre dağılımı (\$)	45
Çizelge 4.36. İşletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri ithalat değerlerine göre dağılımı (\$)	45
Çizelge 4.37. İşletmelerin günlük yağ işleme kapasitelerine göre dağılımı	46
Çizelge 4.38. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ve önem seviyesine göre dağılımı.....	47
Çizelge 4.39. Pazarlamada kullanılan ulaşım yöntemlerine göre dağılımı	48
Çizelge 4.40. İşletmelerin DİR’den faydalanma şekillerine göre dağılımı	49
Çizelge 4.41. İşletmelerin DİR kapsamında ithal ettikleri ham bitkisel yağ ve yağlı tohumları kullanma amaçlarına göre dağılımı.....	50
Çizelge 4.42. İşletmelerin DİR Hakkındaki Görüşleri	50
Çizelge 4.43. Zeytinyağının DİR kapsamında değerlendirilmesine ilişkin görüşler.....	51
Çizelge 4.44. Bitkisel yağ sanayinde DİR avantajlarının öncelik sıralamasına göre dağılımı.....	52
Çizelge 4.45. Bitkisel yağ sanayinde DİR dezavantajlarının öncelik sıralamasına göre dağılımı.....	53

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

SİMGELER

Kg	: Kilogram
Krş	: Kuruş
NaOH	: Sodyum Hidroksil
tl	: Türk Lirası
\$	: Dolar

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DİİB	: Dahilde İşleme İzin Belgesi
DİR	: Dahilde İşleme Rejimi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Food and Agriculture Organization
KDV	: Katma Değer Vergisi
KKDF	: Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Beslenmede önemli bir yere sahip olan yağlar, insanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan ana besin maddelerinden biridir (Çabukel ve ark., 2009). Bitkisel yağlar, besin değerinin yanı sıra, insan vücudunda A, D, E, K gibi yağda eriyen vitaminleri çözmesi ve sağlık açısından doymamış yağ asidi içeriğinin yüksek olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir (Göksu, 2010).

Günümüzde en çok tüketilen yağ kaynağının bitkisel yağlar olması bitkisel yağları ve bunların hammaddesi olan yağlı tohumların üretimini önemli hale gelmiştir. Ayçiçeği ve çığit başta olmak üzere susam, soya, mısır, kanola gibi çeşitli yağlı tohumları hammadde olarak işleyen bitkisel yağ sanayi tarıma dayalı sanayinin önemli alt kollarından biridir (Çökmez, 2004).

Ülkemiz, 20 yıl öncesinde Dünyanın önde gelen bitkisel yağ üreticilerinden biri olmasına rağmen nüfus artışıyla beraber iç tüketimde meydana gelen artış ve yağ bitkileri üretimine ilişkin tutarlı tarımsal planlamaların yapılamaması nedeniyle bitkisel yağ sektöründe ithalatçı bir ülke konuma gelmiştir (Onurlubaş 2006; Haras, 2006). TÜİK verilerine 2012 yılında bitkisel yağ ithalatına 3 milyar 250 milyon dolar ödemiştir (Anonim, 2012a).

Bitkisel yağ ithalatını azaltmak ve katma değer sağlamak amacıyla ülkemizde bitkisel yağ sanayine bir takım teşvikler sağlanmaktadır. Bu kapsamda bitkisel yağ sanayinin son derece gelişmiş ve üretim kapasitesinin ihtiyacın üzerinde olması sebebiyle bitkisel yağ sanayinde daha kolay ve ucuz hammadde temin ederek ihracatı artırmak, iç tüketimi karşılamak, yağlı tohum işleme ve bitkisel yağ sanayinin kapasite kullanım oranlarını yükseltmek amacıyla Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında Ülkemizde bitkisel yağ ithalatına izin verilmektedir (Anonim, 2008). DİR, ihracatçılara dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla; ithal edilen ürünün işlenmesiyle ihracı ile ihracat sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsayan bir ihracat teşvik sistemidir (Şenol, 2008).

DİR ilk olarak Avrupa Birliği'nde 19.10.1992 tarih ve 302/24 sayılı AT (Avrupa Topluluğu) Resmi Gazetesinde yayınlanan konsey düzenlemesi ile yürürlüğe girmiştir. Ülkemizde ise, 1.1.1996 tarihinde Avrupa Birliği ile aramızda oluşturulan Gümrük Birliği Anlaşması çerçevesinde DİR yürürlüğe girmiştir (Namlı, 2007). 2013 yılı verilerine göre DİR, ülke ithalatının %12'sini, ülke ihracatının yaklaşık %44'ünü oluşturmaktadır (Anonim, 2014a). Bu rakamlara göre yurt içi üretimlerde ithal girdiler ağırlık ve önem kazanmış, aynı zamanda toplam ithalat içerisinde girdiler önemli bir paya sahip olmuştur (Bıyıkçı, 2010).

Bitkisel yağ sanayindeki DİR uygulaması, ayçiçek, kanola, mısır ve soya gibi yağlı tohum ve ham bitkisel yağ ithalatına izin verilerek gerçekleştirilmekte ve bu şekilde katma değer yurt içinde kalmaktadır (Anonim, 2011). Ancak Ekonomi Bakanlığı (Dış Ticaret Müsteşarlığı) 2009 yılından itibaren DİR kapsamında ayçiçek yağında yağlık ayçiçeği tohumu hasadı süresince ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerin stoklarında ihtiyaç fazlası yağlık ayçiçeği tohumu ile ham ayçiçek yağı bulunduğu dönemlerde, ihracatçıların yapmış oldukları rafine ayçiçek yağı ihracatları karşılığında izin verilmektedir (Bıyıkçı, 2010). Bitkisel yağ sanayinde DİR kapsamında ithalatına izin verilen ürünler rafine bitkisel yağ, margarin ve işlenmiş gıda üretiminde kullanılmaktadır (Anonim, 2008).

Bu çalışmada, Türkiye'de tarıma dayalı sanayinin önemli kollarından biri olan bitkisel yağ sanayinde faaliyet gösteren ihracatçı işletmelerin üretim ve ticari yapısı ortaya konularak, DİR'den ne düzeyde yararlandıkları, sistemin avantajları ile dezavantajlarının neler olduğu, işletmelerin bu avantaj ve dezavantajlardan ne ölçüde etkilendiği ve bitkisel yağ sanayinde DİR konusunda karşı karşıya kalınan sorunlar incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma ile DİR uygulamasına geçiş öncesi ve sonrası dış ticaret verileri (ihracat-ithalat) incelenerek uygulamanın etkileri araştırılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağlar

Dünya genelinde bitkisel yağlar genel olarak soya, palm, ayçiçeği ve kanola gibi yağlı tohumlu bitkilerden elde edilmektedir. Ülkemizin sahip olduğu çok değişik mikroklima avantajına bağlı olarak birçok yağ bitkisi üretimi yapılabilmektedir. Bunların başında ayçiçeği ve mısır gelmekte olup, bunların yanı sıra yine yağ üretiminde kullanılan zeytin, fındık ve pamuk önemli tarımsal ürünlerdir (Saçlı, 2013).

Yağlar esas itibarıyla hayvansal kökenli ve bitkisel kökenli yağlar olmak üzere iki sınıfta toplanmaktadır. Ülkemizde tüketilmekte olan yağların büyük bir oranı bitkisel kaynaklıdır. Ayrıca son yıllarda bitkisel yağlar insan beslenmesinin temel ögesi olması ve gıda sanayinin hammaddesi olması dışında biyodizel üretiminde kullanılmasıyla birlikte enerji sektörünün de hammaddesi haline gelmiştir (Top ve Uçum, 2012).

Türkiye’de bitkisel yağ sanayinin kapasite durumu iç tüketimi karşılamasının yanında ihracatçı bir ülke konumuna getirmesi için yeterli düzeydedir. Ancak bitkisel yağ sanayi zeytinyağı ve margarin ihraç ederken, yağlı tohum ve ham yağ ithalatında bulunmaktadır (Onurlubaş, 2006). Kalkınma Bakanlığınca hazırlanan 10. Kalkınma Planına göre ülkemiz yağlı tohumlarda (ayçiçeği, soya ve kanola) kendine yeterlilik oranı 2006 yılında %28 iken 2012 yılında %36, 2013 yılında %38 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise bu oranının %45’e çıkması hedeflenmektedir (Anonim, 2013a).

Türkiye’nin yağlı tohumlar tüketiminde önemli oranda dışa bağımlı olması ve bu nedenle ayçiçeği üretiminde açığın giderilerek üretimde devamlılığın sağlanması açısından alan ve havza bazlı destekler gibi tarımsal desteklemeler ile DİR gibi tarife kontejanı destekleri ve bitkisel ürün sigortası desteği olarak tarım sigortası destekleri mevcuttur (Anonim, 2013b).

Türkiye’de 2014 yılı yağlı tohum üretiminde uygulanacak tarımsal destekleme miktarları Çizelge 2.1’de verilmiştir. Tarımsal desteklemeye ilişkin kararlar son olarak 12 Nisan 2014 tarih ve 28970 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2014/6091 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. Bu desteklemelerden yararlanmak için üreticilerin Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olması zorunludur.

Çizelge 2.1. Türkiye’de yağlı tohum üretiminde uygulanacak tarımsal destekleme miktarları (2014)

Yağlı Tohum	Prim Miktarı (tl/kg)	Toprak Analiz Desteği (tl/da)	Mazot, Gübre Desteği (tl/da)	Teşvik Destek (tl/da)
Ayçiçeği	0,30	2.5	7.5	-
Mısır	0,40	2.5	7.5	-
Kanola	0,40	2.5	7.5	10
Soya	0,50	2.5	7.5	10

Kaynak: Resmi Gazete, 2014b, www.resmigazete.gov.tr

Rafine bitkisel sıvı yağ üretimi, Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) sektör sınıflandırmasına göre imalat sanayi alt sektörlerinden gıda sanayi sektörü içerisinde, “Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi” alt başlığı altında yer almaktadır (Tosun, 2003). Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı) tarafından hazırlanan 9. Kalkınma Planı (2007-2013) Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporuna göre, gıda sanayinin %3.5’ini bitkisel yağ ve margarin sanayi oluştururken, bu fabrikaların bitkisel ham yağlar kırma kapasitesi 4.800 bin ton/yıldır (zeytinyağı ve margarin hariç) (Anonim, 2007). Ancak hammadde yetersizliği sonucu kapasite kullanım oranı düşüktür. Bu sebeple ülkemizdeki kurulu yağlı tohum kırma ve bitkisel yağ rafinasyon kapasitesi kullanılması için DİR kapsamında yağlı tohum ve ham yağ ithalatına izin verilmektedir (Anonim, 2011). Bu aşamada DİR, kurulu kapasitenin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Dokuzuncu kalkınma planına göre ülkemizde gıda sanayinde ithalat değeri en yüksek ürün bitkisel yağ ile mezbaha ürünleri ve tahıl-nişasta ürünlerinde gerçekleşmiştir (Anonim, 2007).

Zeytinyağın alt sektörünün uluslararası literatür sınıflandırılmasında, diğer bitkisel yağlardan ayrı olarak belirtilmesinin nedeni, zeytinin bir meyve olarak kabul edilmesinden ve üretim teknolojisindeki farklılıktan ileri gelmektedir (Çınaroğlu, 2007). Ayrıca zeytinyağı üretimi DPT (Kalkınma Bakanlığı) tarafından hazırlanan sektör sınıflandırmasında “Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi’nin” diğer bir alt konusu olarak ayrılmaktadır (Tosun,2003).

2.2. Yağ İşleme Teknolojisi

Teknolojinin gelişmesiyle beraber yağlı tohumlardan yağ üretim süreci birçok basamaktan oluşmaktadır. En basit yağ elde etme yöntemi yağlı tohumların preslenmesi

ve/veya ekstraksiyonu ile elde edilen ham yağdan, rafinasyon işlemleri uygulanarak tüketilebilir özelliklere sahip bitkisel yağlar elde etme işlemidir (Erfa, 2007).

Yağlı tohumlarda bulunan yağın sızdırılmasında yararlanılan en eski teknik, basınç altında filtrasyon olarak da tanımlanabilen, presyon tekniğidir. Bu tekniğin temelini, ham maddedeki yağın basınç altında tohum dışına sızdırılması oluşturmaktadır. Ekstraksiyon işlemi elle sıkılarak, mekanizasyon, hidrolik pres, vida tipi pres ekstraksiyonundan sonra çözücü ekstraksiyon işlemi uygulanmaya başlanmıştır. Yağ oranı %30'dan fazla olan yağlarda çözücü ekstraksiyon uygulandığında enerji ihtiyacı artacağı için ön presleme işlemi uygulanmaktadır. Ön presleme işlemindeki çalışma prensibi tam presleme ile yapılan işlemle aynıdır (Ersungur, 2008; Aslan, 2010).

Rafinasyon işlemi ham yağın yapısında bulunan istenmeyen bileşiklerin uzaklaştırılması veya miktarının kabul edilebilir düzeye düşürülmesini amaçlayan uygulamadır (Altan ve Kola, 2009). Rafinasyon yöntemi fiziksel ve kimyasal olmak üzere iki farklı şekildedir. Rafinasyon; degumming, nötralizasyon, renk açma (ağartma), koku giderme, vintarizasyon, hidrojenasyon, esterifikasyon gibi bir çok işlemden oluşmaktadır (Ersungur, 2008; Yemişcioğlu ve ark., 2013).

Nötralizasyon, rafinasyonun en kritik ve verim üzerine etkili araştırmasıdır. Nötralizasyon işlemi kesikli ve sürekli olmak üzere iki farklı yöntemle yapılmaktadır. Nötralizasyon işleminde öncelikle ham yağ proses sıcaklığına (genellikle 90°C) ısıtılmaktadır. Nötralizasyon işleminde, NaOH ile muamele edilen ham yağ, içindeki serbest yağ asitlerin sabun şeklinde yağdan ayrılması sağlanır. Kullanılan NaOH bitkisel yağın cinsine ve içerdiği serbest yağ asidi miktarına bağlı olarak %8 ile %24 arasında değişmektedir (Ersungur, 2008). Nötralize edilen yağlar diğer rafinasyon aşamalarından (renk açma, koku giderme, vintarizasyon vb.) geçirildikten sonra ya rafine bitkisel yağ olarak ya da margarine işlenerek piyasaya arz edilir.

Margarin, yemeklik bitkisel yağın hidrojene edilmesi sonucu elde edilen, emisyon halde su veya süt ihtiva edebilen ve oda sıcaklığında katı halde bulunan yağlardır (Onurlubaş, 2006). Margarinler, temelde su ve yağ fazlarını birlikte içermekte ve bu iki fazın homojen ve dayanıklı olabilmesini emülgatörler sağlamaktadır. Margarin üretiminde özellikle soya ve kolzadan elde edilen fosfatidler doğal emülgatör olarak yararlanılan en önemli gruptur (Alpaslan ve Demir, 2013).

2.3. Dahilde İşleme Rejimi

Kelime anlamı olarak “Dahilde işleme”, yurt içi üretimde ithal girdilerin kullanılması olarak tanımlanabilir. Bu anlamıyla dahilde işleme, uluslar arası ilişkiler ve iş bölümünün tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan ve yüz yıllardır yaygın olarak uygulana gelen bir üretim biçimidir (Bıyıkçı, 2010).

Bir başka kaynakta DİR; “Dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla; ithal girdi kullanılan işlem görmüş ürünün ihracı ile ihracat sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsar” şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2014c).

DİR, ekonomik etkili bir gümrük rejimidir ve ihracatı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. DİR uygulaması, 1980 yılından beri ülkemizde uygulanmakta olan ihracatı teşvik mevzuatının gümrük birliği çerçevesinde ülke ekonomisi dikkate alınarak, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’ndan kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde AB gümrük koduna uygun hale getirilmesiyle oluşturulmuş ve 95/7615 sayılı Bakanlar Kurulu DİR Kararı 31.12.1995 tarih ve 22510 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. DİR, kavram olarak her ne kadar ilk kez bu tarihte mevzuatımız içine girmiş olsa dahi aslında ülkemizde bu rejim uygulamasına paralel bir uygulama, 1984 yılında yürürlüğe giren İhracat Teşvik Tebliği’nde yer almaktadır. Daha sonrasında 2005/8391 sayılı DİR kararı 27.01.2005 tarih ve 25709 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak 1996 yayımlanan karar yürürlükten kaldırılmıştır (Namlı, 2007). Daha sonrasında Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından bu karara istinaden 20.12.2006 tarihli ve 26382 sayılı Resmi Gazete’de “İhracat: 2006/12 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği” hükümleri yayınlanmıştır.

Ülkemizde uygulanmakta olan ihracat teşvikleri devlet yardımları, dahilde ve hariçte işleme rejimi, Türk Eximbank tarafından sağlanan kredi, sigorta ve garanti programları, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerde resim, harç ve vergi istisnası ile KDV iadesidir (Atayer ve Erol, 2011). DİR, parasal olmayan üç teşvik sisteminden birdir (Çınaroğlu, 2007).

Dahilde işleme izni, tekstil ve konfeksiyon yardımcı malzemeleri ithalatı, bedelsiz ithalat ve eşyanın tamir, boyama, yineleme, monte edilmesi, birleştirilmesi,

ambalajlanması gibi işlemler Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca, bunlar dışındaki faaliyetler için Ekonomi Bakanlığı tarafından firmalara dahilde işleme izin belgesi (DİİB) düzenlenmektedir (Anonim, 2012f). DİİB'nin süresi sektörüne göre değişmekle birlikte azami 12 aya kadar izin verilmektedir. 2006/12 tebliğine göre DİİB açma ve kapatma işlemleri ihracatçı birlikleri tarafından yürütülmektedir (Anonim, 2006).

Ülkemizde DİR'i yürütme yetkisi 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na (Gümrük Müsteşarlığı) verilmiştir. Ancak DİR'den yararlanmak için düzenlenen DİİB'ni firmalar Ekonomi Bakanlığı'ndan temin etmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı DİİB kapsamındaki eşyanın ithalatında kanunca verilen yetkiyi kullanmaktadır.

DİR, şartlı muafiyet ve geri ödeme adlı iki sistemden oluşmaktadır. 2006/12 sayılı "Dahilde İşleme Rejimi Tebliğine" göre şartlı muafiyet (askıya alma) sistemi; dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanılan (belge/izin sahibi firma ve/veya yan sanayici firma tarafından) ve serbest dolaşımda bulunmayan hammadde, yardımcı madde (katalizör olarak kullanılanlar dahil), yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinin, Türkiye Gümrük Bölgesinde (serbest bölgeler hariç) yerleşik firmalarca, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, vergisi teminata bağlanmak suretiyle bedelli ve/veya bedelsiz ithal edilmesi ve ihracat taahhüdünün gerçekleşmesini müteakip, alınan teminatın iade edilmesidir. Geri ödeme sistemi ise dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında serbest dolaşıma giren hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinden elde edilen işlem görmüş ürünün ihracı halinde, ithalat esnasında alınan verginin (işletme malzemesine ilişkin katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi hariç) geri ödenmesidir (Anonim, 2006).

Şartlı muafiyet sistemi ile geri ödeme sistemi arasındaki temel fark geri ödeme sisteminde dahilde işleme faaliyetine girecek eşya daha önceden serbest dolaşıma sokulmuş eşyadır ve bu eşyanın faaliyet sonucundaki ihracıyla ithalat vergisi geri ödenir. Şartlı muafiyet sisteminde ise ithalat vergisi ödenmemekte, ürünün DİR kapsamında ihracatına karşı teminat altına alınmaktadır (Şenol, 2008). Şartlı muafiyet sistemi ihracat pazarının belli olması durumunda, geri ödeme sistemi ise ihracat potansiyelinin belli olması durumunda faydalı olmaktadır (Akça, 2011).

DİR ile ilgili olarak Ekonomi Bakanlığı tarafından her ay sektörüne göre (tarım, imalat, madencilik, hizmetler) düzenlenen DİİB sayısı (öngörülen ihracat ve ithalat rakamları), re'sen kapatılan DİİB sayısı, re'sen iptal edilen DİİB sayısı ve firma talebiyle iptal edilen DİİB sayısı Resmi Gazetede yayınlanmaktadır.

Türkiye’de 2008-2013 döneminde düzenlenen DİİB sayıları Çizelge 2.2’de verilmiştir. İncelenen dönemde ülkemizde DİR kapsamında düzenlenen DİİB sayısı %41.42 artış göstermiştir.

Çizelge 2.2. Türkiye’de 2008-2013 döneminde düzenlenen DİİB sayıları

Dönem	Düzenlenen Belge Sayısı	Resen İptal Edilen Belge Sayısı	Firma Talebiyle İptal Edilen Belge Sayısı	Resen Kapatılan Belge Sayısı
2008	5.521	4	135	99
2009	6.049	16	179	104
2010	7.123	11	195	94
2011	7.474	3	181	16
2012	8.008	12	183	132
2013	7.808	58	189	129
Toplam	41.983	104	1.062	574

Kaynak: Resmi Gazete, 2014, www.resmigazete.gov.tr

Türkiye’de 2008-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ihracat yıllara göre Çizelge 2.3’de verilmiştir. İncelenen dönemde ülkemizde DİR kapsamında gerçekleşen ihracat toplam ihracatın yaklaşık %42’sini oluşturmuştur.

Çizelge 2.3. Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ihracat (\$)

Dönem	Toplam İhracat (Milyon \$)	DİR İhracat (Milyon \$) ¹	%
2009	102.143	45.528	44.57
2010	113.883	52.441	46.05
2011	134.906	62.790	46.54
2012	152.462	56.219	36.87
2013	151.807	54.876	36.15
Toplam	655.201	271.854	41.49

Kaynak: TÜİK, 2014 ve Resmi Gazete, 2014

¹ DİR kapsamında her ay Resmi Gazetede yayınlanan öngörülen ihracat ve ithalat değerleri baz alınmıştır.

Türkiye’de 2008-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ithalat yıllara göre Çizelge 2.4’de verilmiştir. İncelenen dönemde ülkemizde DİR kapsamında gerçekleşen ithalat toplam ithalatın yaklaşık %14’ünü oluşturmuştur.

Çizelge 2.4. Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen toplam ve DİR kapsamında gerçekleşen ithalat (\$)

Dönem	Toplam İthalat (Milyon \$)	DİR İthalat (Milyon \$)²	%
2009	140.928	20.482	14.53
2010	185.544	25.140	13.55
2011	240.842	29.958	12.43
2012	236.545	34.202	14.45
2013	251.650	32.872	13.06
Toplam	1.055.509	142.654	13.52

Kaynak: TÜİK, 2014 ve Resmi Gazete,2014

DİR’in daha etkin bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığınca (Ekonomi Bakanlığı) 3 Ağustos 2005 tarih ve 25895 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat:2005/9)” çerçevesinde DİR uygulamaları 01.01.2006 tarihinden itibaren elektronik imza üzerinden internet ortamında yapılmaya başlanmıştır.

DİR’den dış ticaret sermaye şirketleri, sektörel dış ticaret şirketleri, imalatçı-ihracatçılar ve sermayenin en az %51’i imalatçıya ait olması kaydıyla yararlanmaktadır (Anonim, 2012f). Ancak bu rejimden yararlanmak için bazı şartların oluşması gerekmektedir. Bunlar işleme tabi tutulan ürünün ihraç edilmesi, yurt içinde belirli bir işleme tabi tutulması, işlem gördükten sonra oluşan eşyanın tanımlanabilmesi için yurt içinde olan üreticilerin bu işlem sırasında ekonomik anlamda olumsuz etkilenmemesi gibi şartlar yerine getirilmelidir (Cevahir, 2007).

DİR 2006/12 sayılı tebliğine göre firmalar tarafından kullanılan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, değişmemiş eşya ve ambalaj malzemeleri yurt dışından temin edilebildiği gibi şartlı muafiyet kapsamında yurt içinden de temin edilebilmektedir. Bu tebliğ ile DİİB kapsamında işlem görmüş ürün olarak ihracatın belgelenmesi kaydıyla ihracata tekabül eden hububat için Toprak Mahsulleri ofisinden,

² DİR kapsamında her ay Resmi Gazetede yayınlanan öngörülen ithalat değerleri baz alınmıştır.

şeker için ise Türkiye Cumhuriyeti Şeker Kurumu'nca belirlenen şeker fabrikalarından temin edebilmektedir (Anonim, 2006).

Ülkemizde girdi faktörleri (enerji, işçilik maliyetleri, hammadde) maliyetinin yüksek olması, yoğun emek ile fason üretimin yaygın olması ve KDV, gümrük vergisi, anti-damping, kota gibi ticaret politikalarından muaf tutulması, dış ticarete standardizasyon ve teknik düzenlemeler mevzuatına tabi olunmaması nedeniyle DİR kapsamında hammadde ithalatını cazip hale getirmektedir (Cevahir, 2007; Bilici, 2008; Sapmaztürk, 2013).

DİR Değerlendirme Kurulu, 07/07/2010 tarihli ve 27634 sayılı Resmi Gazetede “Dahilde İşleme Rejimi Değerlendirme Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ (İhracat 2010/9)” yayınlanarak oluşturulmuştur. Bu kurulda Ekonomi Bakanlığı, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin üst düzey temsilcilerinden oluşmaktadır. 6 ayda bir toplanmakta olan bu kurulun amacı DİR'in yerli üreticilerin temel ekonomik çıkarlarına zarar gelmeyecek ve ihraç ürünlerimizin rekabet gücünü ve ihraç potansiyelini artıran koşullar sağlayacak şekilde çalışmalar yapmaktır (Anonim, 2010).

2.3.1. Avrupa Birliği'nde Dahilde İşleme Rejimi

Avrupa Birliğinde DİR'in genel esasları 12 Ekim 1992 tarih ve 2913/92 sayılı Topluluk Gümrük Koduna ilişkin Konsey Düzenlemesinde belirlenmiş ve 19 Ekim 1992 tarihinde Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Horoz, 2006; Namlı, 2007).

DİR, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşmaları (GATT) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) normlarına uygun olarak uluslararası ticareti serbestleştirmek amacıyla Gümrük Birliği tarafından oluşturulmuş bir ihracat teşvik sistemidir (Mali, 2004).

Avrupa Birliği'nde gümrük rejimleri ile ilgili hükümler firmaların rekabet gücünü artıracak ve ihracat kapasitesini geliştirecek biçimde tasarlanmıştır. Avrupa Birliği'nde DİR 2913/92 no'lu konsey yönetmeliğinde vergi muafiyet süreci olarak tarif edilmiştir.

Bu bağlamda AB topluluk alanında faaliyet gösteren firmalar hammadde ithalatında kısmi ya da tam vergi muafiyeti sağlamaktadır (Horoz, 2006).

Avrupa Birliği'nde dahilde işleme izinlerinin verilmesi ve takip edilmesi gümrük idarelerince yerine getirilmektedir (Şenol, 2008). Avrupa Birliğinde DİİB almak için koşullar biraz daha farklıdır. Avrupa Birliğinde DİR'den yararlanabilmek için:

- Firmanın AB bölgesinde kurulmuş olması
- İşleme tabi tutulacak eşyalarla karşılaştırılabilecek hiçbir eşyanın AB'de üretilmemiş olması
- Konu olacak ürünün AB'de uygun bir sürede üretiminin sağlanamaması
- İthal edilen ürünlerin ihraç mamullerinin üretiminde kullanıldığının tespit edilebilmesi,
- DİR'in nihai ürünlerin ihracatı için avantajlı koşullar yaratması ve AB üreticilerinin temel çıkarlarını olumsuz yönde etkilememesidir (Namlı, 2007; Bıyıkçı, 2010).

2.3.2. Bitkisel Yağlarda Dahilde İşleme Rejimi Uygulanması

Tarım ürünlerinde DİR'e ilişkin hükümler son olarak Ekonomi Bakanlığı tarafından 12 Aralık 2011 tarihinde yayınlanan 2011/1 sayılı "Tarım Ürünlerine İlişkin Dahilde İşleme Rejimi Genelgesi" ile düzenlenmiştir. Bu genelge ithali vergiye tabi tarım ürünleri ile DİR kapsamında yapılacak yurtiçi alımlara uygulanacak dahilde işleme tedbirlerini kapsamaktadır (Anonim, 2011).

Tarım Ürünlerine İlişkin 2011/1 sayılı DİR genelgesine göre Gümrük Tarife Cetvelinin 1-24 üncü fasıllarında yer alan tarım ürünlerinin ihracatına ilişkin düzenlenecek DİİB süreleri belirlenmiştir. Ham veya rafine bitkisel yağlar ve margarinler 15 nolu fasılda yer almakta ve mısır, soya ve kanola yağları ve yağlı tohumlarında DİİB süresi 6 ay, margarinler için DİİB süresi ise 8 ay olarak belirlenmiştir. Ancak ayçiçek yağına ilişkin DİİB düzenlenirken yerli üreticilerin olumsuz yönde etkilenmemesi amacıyla belge süresi 4 ayla sınırlandırılmakta ve belge kapsamında ithalatın yapılmasına "1 Ağustos-31 Ekim" tarihlerinde ham ayçiçek yağı ve ayçiçeği tohumu ithalatına izin verilmemekte ancak ihracat taahhüdüne konu eşyanın ihracat tamamen gerçekleştirilirse, bu dönemde ithalata izin verilmektedir. Ayrıca döviz

kullanım oranı (ithalat/ihracat değeri) ise bütün bitkisel yağlarda %20 ile sınırlandırılmıştır (Anonim, 2011).

Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ihracat ve DİR kapsamında gerçekleşen tarım ürünleri ihracatı Çizelge 2.5’de verilmiştir. İncelenen dönemde ülkemizde DİR kapsamında yapılan tarım ürünleri ihracatı toplam tarım ürünleri ihracatının yaklaşık %40’ını oluşturmaktadır.

Çizelge 2.5. Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ihracat ve DİİB kapsamında gerçekleşen tarımsal ihracat (\$)

Dönem	Tarım Ürünleri İhracatı (000\$) ³	DİR Kapsamında Tarım Ürünleri İhracatı (000 \$) ⁴	%
2009	10.456.091	3.912.859	37.42
2010	11.778.151	4.387.643	37.25
2011	14.214.477	5.824.476	40.98
2012	14.871.679	6.221.936	41.84
2013	16.549.789	6.517.937	39.38
Toplam	67.870.187	26.864.851	39.58

Kaynak: TÜİK, 2013 ve Resmi Gazete, 2013

Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ihracat ve DİR kapsamında gerçekleşen tarımsal ithalat Çizelge 2.6’da verilmiştir. İncelenen dönemde ülkemizde DİR kapsamında yapılan tarım ürünleri ithalatı toplam tarım ürünleri ithalatının yaklaşık %29’unu oluşturmuştur

Çizelge 2.6. Türkiye’de 2009-2013 döneminde gerçekleşen tarımsal ithalat ve DİİB kapsamında gerçekleşen tarımsal ithalat (\$)

Dönem	Tarım Ürünleri İthalatı (000 \$) ⁵	DİR Kapsamında Tarım Ürünleri İthalatı (000 \$) ⁶	%
2009	7.387.065	2.275.792	30.81
2010	9.724.116	2.586.908	26.60
2011	13.622.736	3.680.749	27.02
2012	12.424.842	3.759.852	30.26
2013	13.056.080	3.915.298	29.99
Toplam	56.214.839	16.218.599	28.85

Kaynak: TÜİK ve Resmi Gazete

³ Tarım ürünleri ihracatının içinde gıda ürünleri ve içecek, tarım ve hayvancılık ile balıkçılık ürünleri bulunmaktadır.

⁴ DİR kapsamında her ay Resmi Gazetede yayınlanan öngörülen gıda-içki ihracat değerleri baz alınmıştır.

⁵ Tarım ürünleri ithalatının içinde gıda ürünleri ve içecek, tarım ve hayvancılık ile balıkçılık ürünleri bulunmaktadır.

⁶ DİR kapsamında her ay Resmi Gazetede yayınlanan öngörülen gıda-içki ithalat değerleri baz alınmıştır.

Ülkemizde yağlı tohum ihracatı çok az olmakla birlikte ihracat, daha çok ihtiyaçtan fazla hammadde ithal edildiği dönemlerde yağlı tohumların işlenerek bitkisel yağ ihracatı yapılmaktadır. Bu kapsamda bitkisel yağlarda DİR kapsamında yağlı tohum ve ham bitkisel yağ ithalatına izin verilmektedir. Ham yağ ithalatımızın olduğu başlıca ülkeler Arjantin, Ukrayna, ABD, Rusya Federasyonu, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Romanya'dır (Göksu, 2010).

Ülkemizde yağlı tohum ve türevlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergileri oranı Çizelge 2.7'de verilmiştir. İncelenen tabloda ülkemizde soya fasulyesinin ithalatında gümrük vergisinin olmaması dikkat çekmektedir.

Çizelge 2.7. Türkiye'de yağlı tohum ve türevlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergileri oranı (%)

	Yağlı Tohum	Ham Yağ	Rafine Yağ	Küspe
Ayçiçek	%27	%36	%50	%13.5
Mısır	%30	%31.2	%31.2	%4.3
Kanola	%10	%31.2	%31.2	%13.5
Soya Fasulyesi	%0	%31.2	%31.2	%5

Kaynak: Resmi Gazete, www.resmigazete.gov.tr

Tarım ürünlerine ilişkin 2011/1 sayılı DİR tebliğine göre DİİB düzenlenmesi için ayçiçek tohumu ve soya fasulyesi için ikincil işlem görmüş ürünler için azami oranlar vardır. Ayçiçek tohumu için ham ayçiçek yağı ihracat taahhüdü oranı en az %41, ikincil işlem görmüş ayçiçeği küspesi için en fazla %59 iken, soya fasulyesinde ham soya yağı ihracat taahhüdü oranı en az %18, ikincil işlem görmüş soya küspesi oranı en fazla %82 olmalıdır (Anonim, 2011).

Tarım ürünlerine ilişkin 2011/1 sayılı DİR tebliğine göre firmaların ayçiçek yağında DİR kapsamında ham ayçiçek yağı veya ayçiçek tohumu ithal edeceği miktar belirli şartlar içermektedir. Fabrika binası ve makine-teçhizatı kendisine ait olan firmalar için ilk DİİB'de kapasite raporunda kayıtlı üretim miktarının azami 1/4'ü kadar ham ayçiçek yağı veya ayçiçeği tohumu ithalatına izin verilmesi, daha sonraki DİİB'lerde ise açık DİİB'ler kapsamında değer veya miktar bazında %50 ihracat gerçekleşmesi ve kapasite raporunda kayıtlı üretim miktarının azami 1/2'si kadar ham ayçiçek yağı veya ayçiçeği tohumu ithalatına izin verilmesi, kaydıyla düzenlenmektedir. Faal bir tesisi (fabrika binası veya makine teçhizatı) kiralayarak kendi adına kapasite raporu alan firmalar için ise kira sözleşmesinin asgari 5 (beş) yıl süreli olması (kira

sözleşme döneminin belge süresini kapsamayı gerektirmektedir), ilk DİİB’de azami 1.000 ton, daha sonraki DİİB’lerde ise kapasite raporunun azami 1/4’ü kadar ayçiçeği tohumu veya ham ayçiçek yağı ithalatına izin verilmesi, indirimli teminat uygulamasından yararlanılmamasıdır. Ancak, ihracat taahhüdünün tamamlanmasından sonra yapılacak ithalatlarda tebliğ’in 9 uncu maddesinin altıncı fıkrası hükmü çerçevesinde işlem görmüş ürünün ihracının belgelenmesini müteakip, bu ürünün elde edilmesinde kullanılan ham ayçiçek yağı ve ayçiçeği tohumuna ilişkin verginin %10’unun teminat olarak yatırılması şartıyla ithalata izin verilir. Karışım yağ ve margarin ihracatına ilişkin DİİB’lerde ise azami %15 ayçiçek yağı ithalatına izin verilmektedir (Anonim, 2011).

DİR kapsamında DİİB düzenlenirken ithal edilecek hammaddenin işlenmesi sonucu DİİB düzenlenirken ithal edilecek ham yağın işlenmesi sonucu oluşan fire oranları 2011/1 sayılı “Tarım Ürünlerine İlişkin Dahilde İşleme Rejimi Tebliği” ile belirlenmiştir. Buna göre ham soya yağından rafine soya yağı elde ederken azami fire oranı %4, ham mısır yağından rafine mısır yağı elde ederken azami fire oranı %8, diğer bitkisel ham yağlardan rafine bitkisel yağ elde ederken azami fire oranı %6 olarak belirlenmiştir (Anonim, 2011).

Daha önce bu konu ile ilgili yapılan ve saptanabilen çalışmalar, aşağıda özlü olarak verilmiştir.

Snyder (2000)’ın yaptığı çalışmada, dahilde işlemenin Avrupa Birliği anayasası içindeki yerinden bahsetmiş ve AB anayasasının dahilde işleme gibi küresel ekonomik ağları teşvik edici olduğu sonucuna varmıştır.

Görg (2000), dahilde işlemenin Avrupa Birliği’ndeki tarihsel gelişiminden bahsedip, rejimin AB’nin çekirdeğini oluşturan 12 ülkeye sektörel bazda etkilerini incelemiş, deri ve tekstil sektörlerinde olumlu etkinin bazı ülkelerle sınırlı olduğunu tespit etmiştir.

Aktürk (2001)’ün yaptığı çalışmada, ülkemizdeki ihracat teşviklerinin Afyon ilinde bakış açılarını, yararlanma düzeyleri, karşılaşılan sorunlarını ortaya koymak amacıyla sanayi işletmelerinde anket çalışması düzenlenmiş ve firmaların ihracat uzmanı istihdam etmediği için teşviklerinden yeterince yararlanamadığı ve bilgi eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir.

Çiftçi (2001), 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütünün kurulmasıyla birlikte oluşturulan ve ülkemizin taraf olduğu Serbest Ticaret Antlaşmalarının Türkiye'nin dış ticaretine etkilerini incelenmiş ve bu etkilerin olumlu olduğunu belirtmiştir.

Rojec (2002), Slovenya'nın Avrupa Birliği üyeliği sürecinde küresel ticaret ağına uyumunda ülkeye doğrudan gelen yabancı yatırımcı için dahilde işlemenin önemini ortaya koymuştur.

Tosun (2003)'un yaptığı çalışmada, bitkisel yağ sektörünün gelişme süreci, mevcut durumu ve sorunları ele alınmış ve yağ sanayinde yöresel olarak yapılabilecek yatırım konularında önerilerde bulunulmuştur.

Çökmez (2004) tarafından yapılan çalışmada, ülkemizdeki yağlı tohum tarımı ve üretimi ile ilgili temeldeki sorunlar ve bitkisel yağ sanayine ilişkin sorunlara yağlı tohum ve bitkisel yağların dünyadaki durumları, ülkemizde uygulanmakta olan tarım politikaları, bitkisel yağ sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin genel yapısı ortaya konularak çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Mali (2004)'nin yaptığı çalışma ile, DİR'in etkinliği uygulamaya konuluş amacıyla uygulama sonuçlarının örtüşüp örtüşmediği araştırılmıştır. Bu amaca ulaşmak için her türlü mevzuat, istatistik bilgi, araştırma raporları, komisyon raporları ile uygulamacı kuruluşların bilgilerine başvurarak rejimin ülkemiz dış ticaretine etkisi ile rejimin etkinliğini azaltan sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

Egger (2005), Avrupa Birliği temelini oluşturan 12 üye ülkeyi Batı Avrupa ve Orta-Doğu Avrupa ülkeleri şeklinde sınıflandırarak ticaretinde dahilde ve hariçte işlemenin etkilerini araştırmış ve dahilde işlemede maliyet faktörlerinin kar ve kazanç üzerinde daha etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Georgescu (2006)'nın yaptığı çalışmada, dahilde işlemenin kapsamında ana mal ihracatının Romanya'nın dış ticaret dengesini olumsuz etkilemesi nedeniyle üretim kapasitesini artırarak nihai mal ihracatı yapması gerektiğini belirtmiştir.

Haras (2006), Kırklareli ilindeki yağ sanayi işletmeleriyle birebir görüşmeler yaparak tohum kırma, ham yağ ve rafine işleme kapasitelerinin kullanılabilmesi ve yağlı tohum ithalatını azaltarak kendine yeterlilik düzeyindeki politikaları ortaya koymayı amaçlamış ve istikrarlı politikalarla yurt genelinde yağlı tohum üretimini artırarak yağ sanayinin daha etkin bir şekilde olacağını ortaya koymuştur.

Horoz (2006)'un yaptığı çalışmada, ülkemizde uygulanmakta olan DİR, KDV istisnası ve ihracata yönelik olan diğer vergisel teşviklere genel olarak değinilmiş, bu teşviklerde bulunması gereken hususlardan bahsederek ihracat mevzuatlarının amaca göre hazırlanması gerektiğini belirtmiştir.

Onurlubaş (2006), ülkemizde yağlı tohum üretimi ve destekleme politikalarını, bitkisel yağ sanayinde üretim, teknoloji ve işleyiş ile bitkisel yağların tüketim, ithalat, ihracat, girdi, çıktı gibi faktörler bakımından incelemiş, ithalatın azalması için bazı tarım ürünlerinin desteklenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Cevahir (2007)'in yaptığı çalışmada, ülkemizde uygulanmakta olan genel ihracat teşviklerinin tarihsel gelişiminden bahsedilmiş ve uygulanan ihracat teşviklerinin etkileri üzerine bir çalışma yapmak amacıyla dışa dönük sanayi politikalarında büyük başarı elde eden Güney Kore ile bir karşılaştırma yaparak ihracat teşviklerinin ülkemizin koşullarına uygun bir şekilde belirlenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Çınaroğlu (2007), ülkemizdeki küçük ve orta ölçekli bitkisel yağ sanayi işletmelerinin mevcut durumları, ihracat sorunları ve sektörel dış ticaret şirketlerinin ihracat modelinin uygulanabilirliğini ortaya koymak amacıyla anket çalışması uygulamış, anket çalışmasında bitkisel yağ sanayinde hammadde eksikliğinin en önemli üretim sorunu olduğu ortaya çıkmıştır.

Namlı (2007)'nin yaptığı çalışmada, DİR'in Türkiye'deki uygulamalarından bahsetmiş, bu sistemin Avrupa Birliği'ndeki uygulama prosedürü incelenmiş, diğer devlet yardımları ile analiz edilerek ülkemizdeki firmalar üzerine etkileri ortaya konulmuştur.

Radziukynas (2007)'nin yaptığı çalışmada, Litvanya'nın Avrupa Birliği'ne üyeliği sonrasında uygulanmaya başlanan dahilde işlemenin daha etkin olabilmesi için dış ticaret teşviki ve istihdamın geliştirilmesinin şart olduğunu dile getirmiştir.

Şenol (2008), ülkemizdeki ihracat teşviklerinden biri olan DİR'den bahsedip, tekstil sektörü üzerinde DİR'in etkilerini araştırmak ve çözüm önerileri sunmak amacıyla tekstil ihracatçılarına anket çalışması uygulamıştır.

Yılmaz (2008)'in yaptığı çalışmada, değişen dünya koşulları ışığında Avrupa Birliği'nin ortak ticaret politikası kapsamı ile bu politikaların ülkemizde etkileri ve uyum durumu incelenmiş, uyumun tam üyelik ile gerçekleşmeye başlayacağı tespit edilmiştir.

Bayraktar (2010) tarafından yapılan çalışmada, ülkemizde faaliyet gösteren firmaların marka ve marka stratejilerinin önemini belirlemek amacıyla tüketicilerle anket çalışması

yapılmış ve bitkisel yağ sektöründe faaliyet gösteren bazı firmaların marka stratejilerini hangi yönleri ile algıladığını çok boyutlu ölçekleme tekniği ile analiz etmiştir.

Bıyıkçı (2010)'nın yaptığı çalışmada, uluslar arası kurumlar anlaşmaların DİR üzerine etkileri ile bu düzenlemelerin ilgili tarafların işleyiş ve süreç üzerinden etkilerinden bahsedilmiş ve ekonomik ve siyasi gerekçelerle rejim-ihracat-kalkınma gibi makro düzeyde analiz etmiştir.

Kışoğlu (2010)'nun yaptığı çalışmada, Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü ve Gümrük Birliği yükümlülükleri çerçevesinde 1995 yılı sonrasında uyumlu hale getirdiği Dış Ticaret mevzuatında yer alan sanayi sektörüne ilişkin ihracat teşviklerinde meydana gelen değişiklikler incelenerek mevzuattaki eksiklikler belirlenmiş ve çözüm önerileri ortaya konmuştur.

Sandalcı (2010), ülkemizde uygulanmakta olan ihracat teşvikleri ele alınarak, teşviklerin Türkiye'nin ihracat performansına katkısı araştırılmış, sanayileşme ile ihracat teşviklerini uzun vadede büyüme stratejilerine etki edeceğini tespit etmiştir.

Akça (2011)'nin yaptığı çalışmada, ihracat teşviklerinin Gaziantep ilindeki mevcut durumu ve yapılması gerekenleri tespit etmek amacıyla ihracatçı firmalara anket çalışması uygulanmış ve bu anket çalışmasında ihracatçı firmaların kurumsallaşarak teşviklerden daha fazla yararlanabileceği tespit edilmiştir.

Eyilcim (2012)'in yaptığı çalışmada, ihracat teşvik sistemlerinden biri olan DİR'in Mersin ilindeki boyutlarını tespit edilmeye çalışılmış ve rejim kapsamında gerçekleşen ihracat ile Mersin ilinin toplam ihracatı arasındaki ilişkinin olumlu olduğunu tespit etmiştir.

Sapmaztürk (2013), ülkemizde ihracatı teşvik etmek amacıyla uygulanan Türk Eximbank kredi ve sigorta programları ile DİR'in, ülkemizde oluşturacağı katma değer in sürekliliği için çözüm önerileri ortaya koymuştur.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Çalışmanın ana materyalini, DİR kapsamında olan ayçiçeği, soya, kanola ve mısır gibi yağlı tohum ve ham bitkisel yağları işleyip ihraç eden firmalardan anket yoluyla elde edilen birincil veriler ile FAO ve TÜİK’den alınan ikincil veriler oluşturmaktadır. Ayrıca, konuyla ilgili önceden yapılmış rapor, tez, makalelerden yardımcı materyal olarak yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Verilerin toplanması aşamasında bitkisel yağ (ayçiçeği, soya, kanola ve mısır) ihraç eden işletmelere 15 Ocak-15 Mart tarihleri arasında yüz yüze ve/veya posta yoluyla anket çalışması uygulanmıştır. Tam sayım yöntemi uygulanarak 2013 yılında bitkisel yağ üretimi ve ihraç eden 38 işletmenin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır. Uygulamada 16 tanesi ile yüz yüze, 6 tanesi posta ve 4 tanesi ile e-mail yoluyla olmak üzere toplamda 26 işletme ile anket yapılabilmiş 12 işletmeye gidilmiş ancak çeşitli nedenlerle (ticari sır, görüşmek istememe vs.) anket yapılamamıştır. Anket çalışması yapılan işletmelerin toplam işletmelere oranı %68.42 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 3.1. İncelenen işletmelerin illere göre dağılımı

İşletmelerin Bulunduğu İller	İşletme Sayısı	%
Adana	1	3.90
Afyon	1	3.90
Balıkesir	2	7.60
Bursa	1	3.90
Diyarbakır	1	3.90
Edirne	1	3.90
Eskişehir	1	3.90
Gaziantep	9	34.30
İzmir	2	7.60
Kilis	1	3.90
Kocaeli	1	3.90
Konya	1	3.90
Manisa	2	7.60
Tekirdağ	1	3.90
Mersin	1	3.90
Toplam	26	100.00

Anket sonucunda elde edilecek verilerin analizinde frekans tabloları, % hesaplamalar ve indeksler kullanılmıştır. Bitkisel yağlarda DİR uygulamasının etkilerinin incelenmesinde 1996 yılı öncesi ve sonrası 15'er yıllık dönemlerdeki yağlı tohum ve bitkisel yağlara ait üretim, ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır.

Ayrıca elde edilen bazı değişkenlerin birbiriyle olan ilişkilerinin incelenmesinde korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon analizi iki değişken arasındaki ilişkinin derecesini, yönünü ve istatistik açıdan önemli olup olmadığını açıklamaya yardımcı olan bir analiz yöntemidir. Korelasyon katsayısı +1'e yaklaştıkça ilişkinin pozitif yönde ve fazla olduğuna, 0 ise hiçbir ilişki olmadığına ve -1'e yaklaştıkça ilişkinin negatif yönde fazla olduğuna işaret eder (Akbaý ve Boz, 2005).

Verilerin analizinde uygun paket programları kullanılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Yağlı Tohumlar ve Bitkisel Yağların Üretimi ve Dış Ticareti

4.1.1. Dünya Ayçiçek Yağı Üretimi ve Dış Ticareti

Ayçiçeği bitkisinin anavatanı Meksika ve Kuzey Amerika'dır. Avrupa'ya 1600'lü yıllarda bir süs bitkisi olarak İspanyollar tarafından getirilmiştir (Haras, 2006). Ayçiçek yağı ise dünyada ilk kez 1716 yılında İngiltere'de ayçiçeği tohumundan yağ elde edilmesi ile ilgili patent hakkı alınmıştır. Ancak endüstriyel olarak boya sanayi ve tabaklamada kullanılmıştır. Ayçiçek yağı tüketim amacıyla ilk kez Rusya'da 1769 yılında elde edilmiş, 1830 yılında ise sanayi üretimine geçilmiştir (Demirkol, 2009).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen ayçiçeği üretim miktarları Çizelge 4.1'de verilmiştir. 2012 yılında dünya ayçiçeği üretiminin yaklaşık %22'sini Ukrayna, %21'ini Rusya gerçekleştirmiştir. Bu verilere göre 2012 yılında dünya ayçiçeği üretiminin yaklaşık yarısı Ukrayna ve Rusya tarafından gerçekleştirilmiştir. Beş yıllık dönemde yaklaşık %50 artış bulunmaktadır.

Çizelge 4.1. Dünya ayçiçeği üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
Ukrayna	6.526	6.364	6.772	8.671	8.387
Rusya	7.350	6.454	5.345	9.697	7.993
Arjantin	4.650	2.483	2.221	3.672	3.341
Çin	1.792	1.956	2.298	2.313	2.368
Romanya	1.170	1.098	1.263	1.789	1.398
Diğer	14.861	14.522	13.592	14.572	13.962
Toplam	36.349	32.877	31.490	40.714	37.449

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı üretim miktarları Çizelge 4.2'de verilmiştir. 2012 yılında dünya ayçiçek yağı üretiminin yaklaşık %49'unu Ukrayna ve Rusya gerçekleştirmiştir. Bu verilere dayanarak 2012 yılında dünya ayçiçeği ve ayçiçek yağı üretiminin yaklaşık yarısının Ukrayna ve Rusya tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir.

Çizelge 4.2. Dünya ayçiçek yağı üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
Ukrayna	1.867	2.772	2.990	3.177	3.671
Rusya	2.161	2.805	2.529	2.545	3.632
Arjantin	1.740	1.419	1.128	1.490	1.542
Türkiye	524	549	710	806	819
Çin	362	403	513	474	493
Diğer	4.231	5.014	4.786	4.825	4.790
Toplam	10.885	12.962	12.656	13.317	14.947

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı ihracat miktarları Çizelge 4.3’de verilmiştir. 2011 yılında dünya ayçiçek yağı ihracatının yaklaşık %39’unu Ukrayna, %13’ünü Arjantin gerçekleştirmiştir. Dünya ayçiçek yağı ihracatında Ukrayna’nın önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.3. Dünya ayçiçek yağı ihracat miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Ukrayna	1.923	1.340	2.334	2.126	2.683
Arjantin	853	1.154	944	566	898
Rusya	614	490	724	398	493
Fransa	332	278	360	404	443
Hollanda	419	525	463	403	426
Diğer	1.224	1.318	1.448	1.751	2.013
Toplam	5.365	5.105	6.273	5.648	6.956

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı ihracat değerleri Çizelge 4.4’de verilmiştir. İncelenen dönemde dünya ayçiçek yağı ihracatı ton bazında yaklaşık %30 artmasına rağmen dolar bazında %105 artmıştır. Bu durumun başlıca nedeni dünya ayçiçek yağı ticaretinde fiyatı belirleyen Rotterdam Borsasında ham ayçiçek yağı fiyatı 2006/2007 sezonunda 730 dolar/ton iken 2010/2011 sezonunda 1454 dolar/ton olarak gerçekleşmesidir (Anonim, 2013b).

Çizelge 4.4. Dünya ayçiçek yağı ihracat değerleri (Milyon \$)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Ukrayna	1.521	1.617	1.619	1.740	3.146
Arjantin	630	1.501	734	539	1.145
Fransa	351	474	439	465	676
Hollanda	407	863	514	421	629
Rusya	467	679	577	379	609
Diğer	1.232	2.120	1.641	2.069	3.223
Toplam	4.608	7.254	5.524	5.613	9.428

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

4.1.2 Dünya Mısır Yağı Üretimi ve Dış Ticareti

Mısır, ilk olarak günümüzden 7000 yıl önce Amerika kıtasında kültüre alınmıştır. 1493 yılında Amerika'dan önce İspanya'ya getirilmiş, sonrasında Portekizli tüccarlar tarafından Afrika ve Asya'ya yayılmıştır (Özcan, 2009).

Mısır, karma yem sanayinde, yağ sanayinde çerezlik ve taze tüketim açısından gıda sektörünün önemli ürünlerinden birisi haline gelmiştir. Bu kullanımların yanında mısırın biyoyakıt hammaddesi olarak değerlendirilmeye başlanması nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri gibi önemli ülkelerde hayvan yemlerinde kullanılan mısır miktarının azaltılmasına yönelik politika önlemlerinin alınmasına kadar gidilmiştir (Saçlı, 2013).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen mısır üretim miktarları Çizelge 4.5'de verilmiştir. İncelenen dönemde mısır üretiminde önde gelen ülkelere ABD'de üretim azalırken, Çin ve Brezilya'da üretimde artışlar meydana gelmiştir. 2012 yılında bu üç ülke dünya mısır üretiminin %63'ünü gerçekleştirmiştir.

Çizelge 4.5. Dünya mısır üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
ABD	307.142	332.549	316.165	313.949	273.832
Çin	166.032	164.108	177.541	192.904	208.235
Brezilya	58.933	50.720	55.364	55.660	71.073
Meksika	24.320	20.143	23.302	17.635	22.069
Arjantin	22.017	13.121	22.677	23.800	21.197
Diğer	251.898	239.363	256.125	284.060	275.661
Toplam	830.342	820.004	851.173	888.008	872.067

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Mısır yağı, 12 Nisan 2012 tarih ve 28262 sayılı resmi gazetede yayınlanan “Türk Gıda Kodeksi Bitki Adı ile Anılan Yağlar Tebliği (Tebliğ No:2012/29)’ne göre mısır bitkisi (*Zea mays L.*) tanelerinin embriyolarından elde edilen yağ şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2012b).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen mısır yağı üretim miktarları Çizelge 4.6’da verilmiştir. İncelenen dönemde dünya mısır yağı üretim miktarında %3 oranında artış gözlenmiştir. 2012 yılında dünya mısır yağı üretiminin yaklaşık yarısını ABD gerçekleştirmiştir.

Çizelge 4.6. Dünya mısır yağı üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
ABD	1.137	1.097	1.127	1.141	1.141
Çin	259	237	230	246	246
Japonya	96	86	84	88	88
Brezilya	81	80	81	81	81
Türkiye	36	42	42	57	68
Diğer	672	677	689	702	727
Toplam	2.279	2.219	2.253	2.315	2.351

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Diğer bitkisel yağlarla karşılaştırıldığı zaman mısır üretiminin en fazla üretilen yağlı tohum olmasına karşın diğer yağlı tohumlara göre daha az oranda mısır özü yağı elde edildiği görülmektedir. Bunun ana nedeninin mısırın doğrudan veya dolaylı olarak üretimine katıldığı 4000 civarında farklı ürün olması ve 100 kg mısır danesinden sadece 2.8 kg mısır yağı elde edilmesidir. Tahmini olarak mısır üretiminin %60’ı hayvan yemi, %20’si insan gıdası (doğrudan tüketim), %10’u işlenmiş gıda ve %10’u diğer tüketimler ile tohumluk olarak kullanılmaktadır. Ancak, mısır bitkisel yağ üretiminde sağlık kaygıları ve yağlı tohum açığını kapatmak amacı ile kullanılmaktadır (Özcan, 2009;Anonim, 2012c).

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen mısır yağı ihracat miktarları Çizelge 4.7’de verilmiştir. 2011 yılında dünya mısır yağı ihracatının yaklaşık %41’ini ABD, %9’unu Tunus gerçekleştirmiştir. Mısır yağı üretimde olduğu gibi ihracatta da önde gelen söz sahibi ülke ABD’dir.

Çizelge 4.7. Dünya mısır yağı ihracat miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
ABD	349	349	381	331	395
Tunus	80	53	25	28	90
Belçika	61	60	51	70	68
Çin	61	86	18	15	53
Türkiye	8	4	14	18	27
Diğer	303	256	258	255	334
Toplam	862	808	747	717	967

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen mısır yağı ihracat değerleri Çizelge 4.8’de verilmiştir. İncelenen dönemde dünya mısır yağı ihracatı ton bazında %12 artış göstermesine rağmen dolar bazında yaklaşık %84 artış göstermiştir. Bunun temel nedeni dünya mısır fiyatlarını belirleyen ABD ve Arjantin piyasalarında mısır fiyatlarının 2007/2008 döneminde %38 ve %40, 2010/2011 döneminde yaklaşık %64 ve %70 oranlarında yükselmesi neden olmuştur (Taşdan ve ark., 2011).

Çizelge 4.8. Dünya mısır yağı ihracat değerleri (Milyon \$)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
ABD	318	535	339	344	575
Tunus	95	80	32	35	200
Belçika	70	116	72	79	109
S.Arabistan	60	32	44	87	98
Türkiye	7	7	18	24	48
Diğer	310	542	300	265	549
Toplam	860	1.312	805	834	1.579

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

4.1.3. Dünya Kanola Yağı Üretimi ve Dış Ticareti

Kanola (kolza) dünyada ilk kez M.Ö. 2000’li yıllarda Hindistan’da kültüre alınmış daha sonrasında Çin ve Japonya’da, M.S. 13 yüzyılda ise Avrupa’da üretilmeye başlanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra katı yağlara göre üstünlüğü fark edildikten sonra Kanada ve Kuzey Avrupa ülkelerinde ciddi bir artış gözlenmiştir (Ersungur, 2008; İpek, 2008).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen kanola üretim miktarları Çizelge 4.9'da verilmiştir. İncelenen dönemde Kanada ve Çin dünyanın en fazla kanola üreten ülkeleri olmuştur. Kanada ve Çin, 2008 yılında dünya kanola üretimin yaklaşık %43'ünü, 2012 yılında ise %45'ini gerçekleştirmişlerdir.

Çizelge 4.9. Dünya kanola üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
Kanada	12.643	12.889	12.773	14.165	15.409
Çin	12.102	13.657	13.082	13.426	14.000
Hindistan	5.834	7.201	6.608	8.179	6.776
Fransa	4.721	5.585	4.811	5.369	5.463
Almanya	5.155	6.307	5.698	3.869	4.821
Diğer	17.476	16.955	17.116	17.691	1.859
Toplam	57.931	62.594	60.088	62.699	65.058

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Kanola veya düşük erüsik asitli kolza yağı, 12 Nisan 2012 tarih ve 28262 sayılı resmi gazetede yayınlanan “Türk Gıda Kodeksi Bitki Adı ile Anılan Yağlar Tebliği (Tebliğ No:2012/29)’ne göre düşük erüsik asitli yağ içeren *Brassica napus L.*, *Brassica campestris L.* ve *Brassica juncea L.*’nin tohumlarından elde edilen yağı şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2012b).

Kanola bitkisinden elde edilen yağ kalite yönünden zeytinyağı ve yerfıstığı yağı kalitesine yakındır (Tıraş, 2011). Ayrıca ayçiçek yağının kullanıldığı her yerde kullanılan kanola yağı, lezzet olarak ayçiçek yağına benzerlik göstermektedir (Tosun, 2003). Kanola yağında bulunan erüsik asidin margarinde kristalleşmeyi ters yönde etkilemesi nedeniyle margarin sanayinin başlangıçta duymadıkları ilgi erüsik asitsiz çeşitlerin geliştirilmesiyle tamamen kalkmış, kanola yağı sanayinde de geniş ölçüde tüketilemeye başlanmıştır (Onurlubaş, 2006).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen kanola yağı üretim miktarları Çizelge 4.10’da verilmiştir. 2012 yılında dünya kanola yağı üretiminin yaklaşık %22’sini Çin, %14’ünü Almanya gerçekleştirmiştir

Çizelge 4.10. Dünya kanola yağı üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
Çin	4.535	5.305	5.391	4.872	5.157
Almanya	2.766	2.936	2.889	2.688	3.216
Kanada	1.782	1.811	2.496	2.921	3.149
Hindistan	1.808	2.232	2.048	2.535	2.101
Fransa	1.494	1.752	1.898	1.789	1.988
Diğer	6.914	7.412	8.151	8.116	7.959
Toplam	19.299	21.448	22.873	22.921	23.570

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

. Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen kanola yağı ihracat miktarları Çizelge 4.11’de verilmiştir. 2011 yılında dünya kanola yağı ihracatının %39’unu Kanada, %10’unu Fransa gerçekleştirmiştir. Kanola yağı üretim ve ihracat tabloları incelendiğinde Çin’in kanola yağı üretiminde lider olmasına rağmen ürettiği yağı ihraç etmeyerek iç piyasada erittiği söylenebilir.

Çizelge 4.11. Dünya kanola yağı ihracat miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Kanada	1.274	1.279	1.533	2.232	2.528
Fransa	337	355	372	307	611
Hollanda	491	586	708	593	558
Almanya	319	523	426	518	476
Belçika	227	260	265	254	341
Diğer	1.599	1.496	1.667	2.140	1.632
Toplam	4.246	4.499	4.971	6.044	6.146

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen kanola yağı ihracat değerleri Çizelge 4.12’de verilmiştir. İncelenen dönemde dünya kanola yağı ihracat miktarı %44 artarken, kanola yağı ihracat değeri dolar bazında %115 arttığı görülmektedir. Bu durumun temel nedeni dünya kanola yağı fiyatını belirleyen Kanada Vancouver piyasasında 2007 yılında kanola yağının fiyatı 907.63 Kanada doları/ton iken 2011 yılında 1221.31 Kanada doları/ton’a yükselmesi olmuştur (Anonymous, 2014d).

Çizelge 4.12. Dünya kanola yağı ihracat değerleri (Milyon \$)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Kanada	1.069	1.649	1.357	2.124	3.194
Fransa	322	465	336	308	835
Hollanda	486	790	696	613	781
Almanya	309	722	441	508	673
Belçika	228	375	306	267	503
Diğer	1.358	1.757	1.485	1.963	2.131
Toplam	3.772	5.758	4.621	5.783	8.117

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

4.1.4. Dünya Soya Yağı Üretimi ve Dış Ticareti

Kolestrol içermeyen yapısı, yüksek kaliteli protein içeriği ve baklagiller içinde en kolay sindirilen ürün olma özelliği ile soya fasulyesi 400'den fazla endüstriyel ürün yapımında kullanılması soyayı önemli bir ürün halinde getirmektedir (Anonim, 2013c).

Soya fasulyesi genetik olarak orijin merkezi Çin ve Mançurya'dır. 17. Yüzyılın başında Avrupa'ya getirilmiş ancak iklim ve toprak koşullarının yeterli olmaması nedeniyle verimli olarak yetiştirilememiştir. ABD'de soyanın önem kazanmasının nedeni ise II. Dünya Savaşı sonrasında protein ve yağ teminindeki yetersizlikten dolayı besin değeri yüksek soyaya talebi artması olmuştur (Anonim, 2013c).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen soya fasulyesi üretim miktarları Çizelge 4.13'de verilmiştir. ABD ve Brezilya 2012 yılında dünya soya fasulyesi üretiminin %61'ini gerçekleştirmiştir. ABD ve Brezilya'da soyanın bir sanayi haline gelmiş olması ve soyaya yönelik gen araştırmalarının oldukça ilerlemiş olması soya fasulyesi üretiminde dünyanın önde gelen ülkeleri haline getirmiştir (Anonim, 2013c).

Çizelge 4.13. Dünya soya fasulyesi üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
ABD	80.749	91.417	90.605	84.192	82.055
Brezilya	59.833	57.345	68.756	74.815	65.849
Arjantin	46.238	30.993	52.677	48.879	40.100
Çin	15.542	14.981	15.083	14.485	12.800
Hindistan	9.905	9.964	12.735	12.214	11.500
Diğer	18.990	18.699	25.390	27.767	29.537
Toplam	231.257	223.401	265.248	262.352	241.841

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Soya fasulyesinin dünyada ihracat değeri 2011 yılında 45.6 milyar dolar olurken, tarımsal ihracatta payı %3.4 olarak gerçekleşmiştir (Kılıç, 2013). ABD, Brezilya ve Arjantin AB'nin soya ithalatının %100'ünü oluşturmaktadır (Yılmaz, 2008).

Soya yağı, 12 Nisan 2012 tarih ve 28262 sayılı resmi gazetede yayınlanan "Türk Gıda Kodeksi Bitki Adı ile Anılan Yağlar Tebliği (Tebliğ No:2012/29)'ne göre soya fasulyesinden (*Glycina max(L.) Merr.*) elde edilen yağ şeklinde tanımlanmıştır (Anonim, 2012b).

Dünyada 2008-2012 döneminde gerçekleşen soya yağı üretim miktarları Çizelge 4.14'de verilmiştir. 2012 yılında dünya soya yağı üretiminin yaklaşık %26'sını Çin, %22'sini ABD gerçekleştirmiştir.

Çizelge 4.14. Dünya soya yağı üretim miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2008	2009	2010	2011	2012
Çin	7.088	7.919	9.174	10.051	10.657
ABD	8.503	8.886	8.556	8.567	9.196
Brezilya	6.266	5.896	6.928	7.341	6.920
Arjantin	6.024	5.772	7.000	7.114	6.349
Hindistan	1.585	1.594	2.038	1.965	1.602
Diğer	6.557	6.330	6.931	6.761	6.813
Toplam	36.023	36.397	40.627	41.799	41.537

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünyada 2007-2011 döneminde gerçekleşen soya yağı ihracat miktarları Çizelge 4.15'de verilmiştir. 2011 yılında dünya soya yağı ihracatının %44'ünü Arjantin, %17'sini Brezilya gerçekleştirmiştir. Soya yağı üretim ve ihracat tabloları incelendiğinde Çin'in ürettiği soya yağını iç piyasada erittiği söylenebilir.

Çizelge 4.15. Dünya soya yağı ihracat miktarları (Bin Ton)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Arjantin	6.404	4.944	4.439	4.900	4.417
Brezilya	2.343	2.316	1.594	1.560	1.741
ABD	881	1.177	1.254	1.657	1.000
İspanya	202	311	199	255	348
Hollanda	530	622	472	434	348
Diğer	1.990	1.658	1.895	1.970	2.150
Toplam	12.350	11.026	9.851	10.776	10.004

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Dünya'da 2007-2011 döneminde gerçekleşen soya yağı ihracat değerleri Çizelge 4.16'da verilmiştir. İncelenen dönemde dünya soya yağı ihracatı ton bazında %12 gerilemesine rağmen soya yağı ihracatı dolar bazında %39 artmıştır. Bunun nedeni 2007-2011 döneminde dünya soya yağı fiyatlarını belirleyen ABD Decatur piyasasında yaklaşık %60, Brezilya Riogrand piyasasında %56 ve Hollanda Rotterdam piyasasında %62 oranında soya yağı fiyatlarının artması olmuştur (Anonim, 2013c).

Çizelge 4.16. Dünya soya yağı ihracat değerleri (Milyon \$)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011
Arjantin	4.419	4.896	3.261	4.136	5.197
Brezilya	1.720	2.670	1.234	1.347	2.129
ABD	727	1.369	1.036	1.569	1.267
İspanya	166	397	173	248	4890
Hollanda	429	774	441	417	474
Diğer	1.388	2.093	1.716	1.865	2.764
Toplam	8.848	12.199	7.861	9.582	12.321

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

4.1.5. Türkiye’de Ayçiçek Tohum ve Ayçiçek Yağı Üretim ve Dış Ticareti

Ülkemize ayçiçeği üretimi ilk olarak 1924-1928 yılları arasında Bulgaristan ve Romanya’dan gelen göçmenler tarafından Marmara Bölgesi’nde (özellikle Trakya Bölümü’nde) başlamıştır. Ayçiçek yağı üretimine ise 1933 yılında ise hidrolik presle yağ üretilmeye başlanmıştır (Kurt ve Yamankaradeniz, 1981). Türkiye’de 1965 yılına kadar ayçiçeği tarımı ve üretiminde fazla bir gelişme olmamıştır. Ülkemizde 1970’li yıllarda kolzanın erüsik asit içermesi nedeniyle üretimden kalkması ve haşhaş ekiminin asgari düzeyde sınırlandırılması; ayçiçeği tarımının ekonomik önemini artırmıştır (Kaya ve ark., 2010). Ancak esas üretim 1984 yılında hibrit ayçiçeği tohumlarının ülkemize gelmesiyle 1987-1989 arasında 1.2 milyon tona kadar yükselmiştir (Yaşar, 2004).

Kısa bir zamana kadar dünyada ayçiçeği gıda alanında değil sanayi girdisi olarak kullanılmaktaydı. Ancak firmaların yurt dışına açılmasıyla beraber ayçiçek yağı özellikle Türklere özgü yemek kültürünün bir parçası olmuştur. Ayçiçek yağını firmalarımız Ortadoğu ve Asya’daki Türki Cumhuriyetlerine ve bazı Afrika ülkelerine tanıtmayı ve satış yapmayı başarmıştır (Yılmaz, 2009; Selmanov, 2011).

Ülkemizde tarımsal üretimin %4'ünü ayçiçeği oluşturmaktadır. 2012 yılı TÜİK verilerine göre ülkemizin ayçiçeği yeterlilik oranı %52.44 olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2012d). Dokuzuncu Kalkınma planına göre yıllık 4.800 bin ton olan bitkisel yağ sanayimizin tohum kırma kapasitesinin 2/3'ü ayçiçek yağı sanayine aittir (Bayraktar, 2010).

Türkiye'de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçeği üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.17'de verilmiştir. İncelenen dönemde 1990'lı yıllardan itibaren ülkemizin ayçiçeği ihtiyacını karşılamak amacıyla ithalatın ciddi oranlarda artmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca DİR'in uygulanmaya başlandığı 1996 yılından sonra ayçiçeği üretimi 2 kat artış göstermesine karşın tüketimin artması nedeniyle ithalatta artış meydana gelmiştir.

Çizelge 4.17. Türkiye'de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçeği tohumu üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Bin Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	750	96	0	0	0	0
1985	800	103	25	1	1.295	1
1990	860	110	231	9	2.475	1
1996 ⁷	780	100	2.574	100	640.373	100
2000	800	103	2.121	82	523.903	82
2005	975	125	8.128	316	491.325	77
2010	1.320	169	21.616	840	648.612	101
2011	1.335	171	32.352	1257	905.686	141
2012	1.370	176	40.148	1560	754.162	118
2013	1.523	195	32.311	1255	710.843	110

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org

Türkiye'de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.18'de verilmiştir. İncelenen dönemde ayçiçek yağı üretimi yaklaşık %250 artış göstermiştir. 1980'li yılların başında ayçiçek yağı üretimi kendi kendine yeten bir ülke olmamıza rağmen iç tüketimin artarak üretimi karşılayamaması nedeniyle 1990 yılından itibaren ayçiçek yağı ithalat artışı hızlanmıştır. Ayrıca bu dönemde yıllık ortalama ayçiçek yağı üretimi 564.685 ton, ihracatı 87.096 ton, ithalatı ise 265.200 ton olarak gerçekleşmiştir.

⁷ İndeks için 1996 yılı=100 alınmıştır.

Çizelge 4.18. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen ayçiçek yağı üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	270.750	52	195	1	34.688	18
1985	287.493	56	5.470	30	72.084	38
1990	311.351	60	107.758	596	213.522	114
1996 ⁷	516.187	100	18.077	100	191.724	100
2000	481.371	93	38.521	213	100.680	53
2005	530.725	103	23.173	128	203.519	106
2010	710.105	138	75.745	419	224.511	117
2011	806.312	156	205.092	1135	469.963	245
2012	819.213	159	270.573	1497	742.876	387
2013	929.000 ⁸	180	345.705	1912	625.849	326

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013.

4.1.6. Türkiye’de Mısır ve Mısır Yağı Üretim ve Dış Ticareti

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.19’da verilmiştir. İncelenen dönemde mısır üretimi %400’ün üzerinde artış göstermesine karşın 1996 yılında üretimin yaklaşık yarısı kadar mısır ithalatı gerçekleştirilmiştir. 2005 yılından itibaren mısır üretiminde ciddi bir şekilde artış meydana gelmiştir. Bu durumun ana nedeni ülkemiz mısır üretimini teşvik etmek amacıyla ilk kez havza bazlı olarak dane mısıra destekleme primum ödemesine ilişkin 2004/6945 sayılı Bakanlar Kurulu kararı 12.03.2004 tarih ve 25400 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesidir (Anonim, 2004).

⁸ BSyD, Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, www.bsyd.org.tr

Çizelge 4.19. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Bin Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	1.240	62	8.800	217	0	0
1985	1.900	95	9.250	228	102.559	11
1990	2.100	105	15.382	379	519.098	58
1996 ⁷	2.000	100	4.054	100	897.441	100
2000	2.300	115	3.963	98	1.286.190	143
2005	4.200	210	127.581	3147	218.059	24
2010	4.310	216	10.649	263	452.363	50
2011	4.200	210	13.945	344	381.293	43
2012	4.600	230	20.359	502	807.480	90
2013	5.900	295	210.927	5203	1.548.133	173

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır yağı üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.20’de verilmiştir. İncelenen dönemde mısır yağı üretimi 1980 yılından 1990 yılına kadar 3 kat artış göstermiş, ancak bu yıldan sonra üretimde dalgalanmalar meydana gelmiştir. DİR’in uygulanmaya başladığı 1996 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yaklaşık %35 iken 2013 yılında %90’a yükselmiştir.

Çizelge 4.20. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen mısır yağı üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	10.204	39	0	0	0	0
1985	18.881	73	608	2	15	1
1990	30.724	119	18.750	66	21.216	26
1996 ⁷	25.890	100	28.386	100	82.183	100
2000	25.631	99	11.242	40	97.145	118
2005	35.770	138	24.740	87	112.980	137
2010	42.276	163	17.984	126	54.645	67
2011	57.441	222	26.614	94	41.153	50
2012	67.597	261	24.938	88	30.592	37
2013	75.000 ⁷	290	30.055	106	33.239	40

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

4.1.7. Türkiye’de Kanola ve Kanola Yağı Üretim ve Dış Ticareti

Ülkemizde kanola üretimi çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Ülkemize Balkanlardan gelen göçmenler ile kolza adıyla 1960 yıllarında getirilmiş olan kanola özellikle Trakya yöresinde yaygın olarak yetiştirilmeye başlanmış, 1979 yılında 27 500 hektar alanda 43.000 ton üretime ulaşılmıştır (Ersungur, 2008). Ancak aynı yıl içerisinde kanola yağındaki insan sağlığına zararlı olan erüsik asit ve küspesindeki hayvan sağlığına zararlı toksik etkili “Glukosinalat” oranlarının yüksek olması nedeniyle yeni tip kanola çeşitlerinin üretilmesine kadar 2 yıl süre ile kanola ekimi yasaklanmıştır. İslah çalışmaları sayesinde kanola kolza içerisinde bulunan %45-50 oranındaki erüsik asit oranı %0.1’e kadar düşürülmüştür. Bu türler ilk defa Kanada’da ıslah edildiği için bitki kanola (Canadian Oil Low Acid) olarak anılmaktadır (Çabukel ve ark., 2009; Tıraş, 2011).

Kanola tohumu %40 ham yağ ve %60 küspe içermektedir. Bu açıdan yüksek yağ oranı ve yüksek verime sahip olan kanola ülkemizin bitkisel yağ açığını azaltmada rol oynayabilecek önemli bir üründür. Birçok yağ bitkisinin yazlık olarak ekilmesine karşın, kanola (kolza)’nın kışlık ve yazlık çeşitleriyle kışın ve yazın ekilebilmesi sebebiyle Haziran ve Temmuz aylarında hammadde yönünden sıkıntı çeken bitkisel yağ fabrikalarına hammadde sağlaması, %38-40 arası protein sağlaması nedeniyle küspe olarak kullanılabilmesi, toprağın yapısını düzeltmesi, arı ve arıcılara nisan ayında bol polen sağlaması, diğer yağlı tohumların öncelikle kabuk ayrımı işlemine tabi tutulmasına karşın kanolanın direk öğütülebilmesi ve birçok yağlı tohumlara göre tohum ve yağ veriminin yüksek olması gibi avantajları mevcuttur (Ersungur,2008; Kumbar, 2009).

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.21’de verilmiştir. İncelenen dönemde kanola bitkisinde 1980 yılında erüsik asit bulunması nedeniyle yasaklanması üretimde çok ciddi azalmalar meydana getirmiştir. Ancak 2000’li yılların ortasında kanola bitkisinin ıslah edilen çeşitlerinin tohumluk olarak ithal edilip ekim yapılmasıyla kanola üretiminde ciddi oranda artış meydana gelmiştir.

Çizelge 4.21. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	11.500	40	0	0	400	1
1985	450	2	0	0	9	0
1990	2.100	7	0	0	0	0
1996	5	0	1	0	0	0
2000	187	1	0	0	24.156	10
2007 ⁹	28.727	100	158	100	245.262	100
2010	106.450	371	0	0	307.077	125
2011	91.239	318	22	14	107.264	44
2012	110.000	383	2.954	1870	149.562	61
2013	102.000	355	37	23	137.011	56

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola yağı üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.22’de verilmiştir. İncelenen dönemde kanola yağı üretimi, kanola üretiminin 1980 yılında yasaklanmasıyla beraber yıllar içinde birkaç kez dalgalanmalar göstermesine karşın özellikle 2005 yılından başlayarak önemli bir yükseliş trendine girmiş ve buna bağlı olarak ithalat miktarı ise ciddi oranda düşmüştür.

Çizelge 4.22. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen kanola yağı üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	4.018	419	0	0	0	0
1985	155	16	0	0	1.000	8
1990	711	74	0	0	19	1
1996	1	0	0	0	11.564	94
2001 ¹⁰	960	100	525	100	12.251	100
2005	22.324	2.325	0	0	8.863	72
2010	140.299	14.615	1.532	101	652	5
2011	67.290	7.009	2.428	462	2.209	18
2012	93.660	9.756	545	104	180	1
2013	174.000 ⁷	18.125	232	44	73	1

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

⁹ 1996 yılı verileri analiz yapmaya yeterli olmadığından indeks hesabında 2007 yılı verileri baz alınmıştır

¹⁰ 1996 yılı verileri analiz yapmaya yeterli olmadığından indeks hesabında 2001 yılı verileri baz alınmıştır

4.1.8. Türkiye’de Soya Fasulyesi ve Soya Yağı Üretim ve Dış Ticareti

Ülkemizin soya fasulyesi ile tanışması I. Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. İlk olarak “Çorum Fasulyesi” olarak anılan bu ürün 1980’li yıllara kadar Samsun ve Ordu illerinde birinci ürün olarak ekilmiştir. Uluslararası ticaret ve ekonomide stratejik bir ürün olması sonucu 1981 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından II. ürün olarak Çukurova Bölgesine kaydırılmıştır. 1987 yılında soya fasulyesi 250.000 ton üretim ile Cumhuriyet tarihi rekoru kırmıştır (Hoşgün, 2008; Anonim, 2013c).

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya fasulyesi üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.23’de verilmiştir. İncelenen dönemde soya fasulyesi üretimi 20 katın üzerinde artış göstermesine rağmen, 1987 yılından sonra soya fasulyesine uygulanan fiyat politikaları, alım yapan kuruluşların finansman sorunları, mısırdaki fiyat artışı ve çiftçinin mısırdan daha fazla verim elde etmesi nedeniyle mısır bitkisine yönelmesi soya fasulyesi üretimini azalma eğilimi göstermiştir (Anonim, 2013c).

Çizelge 4.23. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya fasulyesi üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	2.300	5	0	0	0	0
1985	125.000	250	0	0	82.399	55
1990	162.000	324	0	0	2.374	2
1996 ⁶	50.000	100	394	100	149.254	100
2000	66.000	88	101	26	386.708	259
2005	50.000	67	4	1	1.154.504	774
2010	38.442	51	0	0	1.756.065	1177
2011	86.540	115	2	0	1.297.770	870
2012	102.260	163	13.096	3324	1.194.911	801
2013	115.000	153	16.619	4218	1.073.757	719

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya yağı üretim ve dış ticaret miktarları Çizelge 4.24’de verilmiştir. İncelenen dönemde soya yağı üretimi 2005 yılına kadar soya yağı üretimi tüketim miktarını karşılamadığı için dış ticaret dengesi hep ithalat yönünde gerçekleşmiştir. Ancak soya fasulyesi işleme teknolojisinin gelişmesiyle beraber soya yağı ithalatı azalma eğilimi göstermiştir.

Çizelge 4.24. Türkiye’de 1980-2013 döneminde gerçekleşen soya yağı üretim ve dış ticaret miktarları

Yıllar	Üretim (Ton)	Üretim İndeksi	İhracat (Ton)	İhracat İndeksi	İthalat (Ton)	İthalat İndeksi
1980	90	1	0	0	101.592	96
1985	33.534	101	560	862	106.398	101
1990	26.963	81	32	49	124.345	118
1996 ⁶	33.338	100	65	100	105.766	100
2000	72.705	218	1.469	2260	159.717	151
2005	200.208	601	2.829	4352	191.006	181
2010	311.568	935	3.448	5305	9.697	9
2011	236.620	710	5.216	8025	2.456	2
2012	238.778	716	815	1254	270	1
2013	120.000 ⁷	360	5.530	8508	5.656	5

Kaynak: FAO, 2013, Agricultural Statistical Database, www.fao.org ve TÜİK, 2013

Ülkemizde soya fasulyesinin üretiminin tüketimi karşılamada yeterli düzeyde olmaması ve iç piyasadaki talebin yüksek olması nedeniyle ağırlıklı olarak ithalat şeklindedir. Ülkemizin bitkisel yağ açığının kapatılması amacıyla, her yıl artan miktarda işlenmiş soya fasulyesi ve soya ham yağı ithalatı yanında, verimi arttırmak için gerektiğinde yüksek verimli tohumluk ithal edilmektedir. Bunun yanında soya fasulyesinin ekonomik olarak işlenebilmesi için diğer yağlı tohumlara göre yağ oranının düşük olması sebebiyle entegre üretimle yan ürünlerde değerlendirilmelidir (Anonim, 2013c).

4.2. Türkiye’de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Bu bölümde araştırmaya konu olan işletmelerin sosyoekonomik yapısı incelenerek işletmeler hakkında genel bilgilerden bahsedilmiştir.

4.2.1. İşletmelerin Kuruluş Tarihleri

Ankete katılan işletmelerin kuruluş yıllarının aralıklara göre dağılımı Çizelge 4.25’de verilmiştir. Ankete katılan işletmelerin kuruluş yılları incelendiğinde; 26 işletmenin yaklaşık %4’ünün 1950 ve öncesi, %19’unun 1951-1980 yılları arasında, %19’u 1981-1990 yılları arasında, %31’i 1991-2000 yılları arasında, %27’si 2001-2010 yılları arasında kurulmuştur.

Çizelge 4.25. İşletmelerin kuruluş yıllarının aralıklara göre dağılımı

İşletmelerin Kuruluş Tarihi	İşletme Sayısı	%
1950 ve öncesi	1	3.85
1951-1980	6	23.08
1981-1990	4	15.38
1991-2000	8	30.77
2001-2010	7	26.92
Toplam	26	100.00

Bu verilere göre işletmelerin kuruluşunda herhangi bir yıl aralığında yığılma olmamıştır. 1980 yılından sonra kurulan işletme sayısı 19 (%73) olmuştur. Yıl bazında bakıldığı zaman en çok işletme (3 işletme) 2001 yılında kurulmuştur. DİR’in uygulanmaya başladığı 1996 yılından sonra kurulan işletme sayısı 13 olarak gerçekleşmiştir.

4.2.2. İşletme Temsilcilerinin İşletmedeki Görevleri

İşletmelerin dış ticaret uzmanı istihdam etmesi dış ticarete verdikleri önemi yansıtan bir gösterge olarak kabul edilebilir. Ankete katılan işletme temsilcilerinin işletmedeki görevlerine göre dağılımı Çizelge 4.26’da verilmiştir.

Çizelge 4.26. İşletme temsilcilerinin işletmedeki görevlerine göre dağılımı

Ankete Katılanların İşletmedeki Görevleri	Kişi	%
Dış Ticaret Sorumlusu ¹¹	12	46.15
İşletme Müdürü ¹²	9	34.62
Diğer	5	19.23
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletme temsilcilerinin görevleri incelendiğinde; 26 işletme temsilcisinden yaklaşık %46'sı dış ticaret sorumlusu, %35'i işletme müdürü, %19'u işletmelerin farklı birimlerde görev alan kişiler olduğu görülmektedir. Anket yapılan işletmelerin büyük çoğunluğunun dış ticaret faaliyetlerini gümrük müşavirleri tarafından yürütülmesi nedeniyle bu işletmelerde dış ticaret birimlerinin oluşturulmadığı gözlenmiştir.

Aktürk (2001), Afyon ilindeki ihracatçı firmalara yaptığı anket çalışmasında işletmelerin büyük bir bölümünün ihracat konusunda uzman kişiler istihdam etmediği için birçok teşvikten yararlanamadığını ortaya koymuştur. Akça (2011), Gaziantep ilindeki ihracatçı firmalarla yaptığı anket çalışmasında ise işletmelerin dış ticaret birimleri oluşturamadığı için kurumsallaşamadığı sonucuna varmıştır. Bizim çalışmamızda da ankete katılan işletmelerin yarısından fazlası kurumsallaşamadığı için dış ticaret birimi oluşturmadığı gözlenmiştir. Bu açıdan sadece bitkisel yağ sanayinde faaliyet gösteren ihracatçı firmalar değil, diğer sektörlerde de faaliyet gösteren ihracatçı firmalarında kurumsallaşamadığı ve dış ticaret birimleri oluşturulmadığı gözlenmiştir.

4.2.3. İşletme Temsilcilerinin Eğitim Durumu ve Yaşı

İşletmede kaynak yönetiminin daha etkin gerçekleşmesi için işletmecinin eğitim düzeyi ve yaşının önemli olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi sektör hakkındaki teorik uygulamaların yaşı ve deneyimi ise karşılaşılan sorunlara pratikte çözüm üretme adına önemlidir. Ankete katılan işletme temsilcilerinin eğitim düzeylerine göre dağılımı Çizelge 4.27'de verilmiştir.

¹¹ Dış Ticaret sorumlusu dış ticaret uzmanı, ihracat şefi, ithalat müdürü gibi ünvanlar birleştirilmiştir.

¹² İşletme müdürü altında işletme müdürü, fabrika müdürü gibi ünvanlar birleştirilmiştir.

Çizelge 4.27. İşletme temsilcilerinin eğitim düzeylerine göre dağılımı

Eğitim Durumu	Kişi	%
Yüksek lisans	1	3.85
Lisans	21	80.76
Ön lisans	1	3.85
Lise	3	11.54
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletme temsilcilerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde; 26 işletme temsilcisinden yaklaşık %81'inin lisans, %12'sinin lise, %4'ü yüksek lisans ve %4'ü ön lisans mezunu olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre ankete katılan işletme temsilcilerinin büyük bir çoğunluğunu (yaklaşık %88) en az üniversite mezunu kişiler oluşturmaktadır.

Ankete katılan işletme temsilcilerinin yaş aralıklarına göre dağılımı Çizelge 4.28'de verilmiştir. Ankete katılan işletme temsilcilerinin yaşları incelendiğinde; 26 işletme temsilcisinden yaklaşık %70'i 30-40 yaş arası, %19'u 23-30 yaş arası, %8'i 41-50 yaş arası, %12'si 51 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. İşletme temsilcilerinin yaş ortalaması yaklaşık 35 olurken; en genç işletme temsilcisinin yaşı 23, en yaşlı işletme temsilcisinin yaşı 51 olmuştur.

Çizelge 4.28. İşletme temsilcilerinin yaşlarının aralıklara göre dağılımı

Yaş Aralığı	Kişi	%
23-30	5	19.23
31-40	16	61.54
41-50	2	7.69
51 ve üstü	3	11.54
Toplam	26	100.00

Ankete katılan lisans mezunlarının yaş ortalaması ise yaklaşık 35 olarak gerçekleşmiştir. Genel bir değerlendirme yapıldığında ankete katılan işletme temsilcilerinin yaklaşık %81'i 40 yaşın altındadır. Bu verilerden işletme temsilcilerinin genç ve eğitimli oldukları sonucuna varılabilir.

4.2.4. İşletme Temsilcilerinin Sektördeki ve İşletmedeki Deneyim Süreleri

İşletmelerde deneyimli personel istihdam edilmesi, sektörde karşılaşılan olumlu veya olumsuz her türlü durumun işletmenin lehine çevrilebilmesi adına önemlidir.

Ankete katılan işletme temsilcilerinin sektördeki ve işletmedeki deneyim sürelerinin yıl aralıklarına göre dağılımı Çizelge 4.29’da verilmiştir.

Çizelge 4.29. İşletme temsilcilerinin sektördeki ve işletmedeki deneyim sürelerinin yıl aralıklarına göre dağılımı (kişi)

Sektör / İşletme Deneyimi	0-5	6-10	11-20	21 ve üzeri	Toplam
0-5	7	1	-	-	8
6-10	2	8	-	-	10
11-20	1	1	2	-	4
21 ve üzeri	1	-	-	3	4
Toplam	11	10	2	3	26

Ankete katılan işletme temsilcilerinin sektördeki ve işletmedeki deneyim süreleri incelendiğinde; 26 işletme temsilcisinden yaklaşık %31’i sektör ve işletme deneyim süresi 6-10 yıl, %27’si sektör ve işletme deneyim süresi 0-5 yıl arası olduğu görülmektedir.

Sektörde veya işletmede çalışan yöneticilerin deneyim süreleri arttıkça karşılaşılabilecek sorunlara çözüm bulmalarının o derece kolaylaşacağı söylenebilir. Buna göre incelenen işletmelerde; sektörde 20 yıl üzerinde çalışan temsilci oranının yaklaşık %20 olduğu görülmektedir. Sektördeki deneyim süresi 10-20 yıl arası olan temsilci sayısı yaklaşık %27 civarındadır.

Sektörde çalışan işletme temsilcilerinin ortalama deneyim süresi yaklaşık 10 yıl olarak belirlenmiştir. Ankete katılanlardan işletme temsilcilerinden sektördeki en az deneyimli kişinin çalışma süresini 1 yıl, en deneyimli kişinin ise çalışma süresini 30 yıl olarak gerçekleştirmiştir.

Ankete katılanların işletmedeki ortalama çalışma süresi yaklaşık 8 yıl olarak belirlenmiştir. Ankete katılan işletme temsilcilerinin işletmedeki görev süresi en az olan 2.5 ay, en fazla görev süresi olan 30 yıl olarak beyan etmişlerdir.

Ankete katılan 19 işletme temsilcisi (yaklaşık %73) sektördeki deneyim süresi ile işletmedeki çalışma süresi aynı olduğunu beyan ederek sektörde ilk başladığı işte çalışmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

4.2.5. İşletmelerin İstihdam Durumu

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sınıflandırılması hakkındaki yönetmeliğe göre işletmeler istihdam ve yıllık net satış hasılatına göre sınıflandırılmıştır. İşçi sayısına göre sınıflandırmada 0-9 arası mikro, 10-49 arası küçük, 50-249 arası orta büyüklükte işletmeler olarak ifade edilmektedir (Anonim, 2012g). Ankete katılan işletmelerin istihdam ettikleri personel sayılarının aralıklara göre dağılımı Çizelge 4.30’da verilmiştir.

Çizelge 4.30. İşletmelerin istihdam ettikleri personel sayılarının aralıklara göre dağılımı

Çalışan Personel Sayısı	İşletme Sayısı	%
0-49	5	19.24
50-249	18	69.23
250 ve üzeri	3	11.53
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin istihdam ettikleri personel sayısı incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %19’u 0-49 aralığında, %69’u 50-249 aralığında, %12’sinin 250 ve üzerinde personel istihdam ettiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre küçük ve orta ölçekli işletmelerin sınıflandırılmasında işçi sayısı kriteri dikkate alındığında anket yapılan işletmelerin yaklaşık %88’i küçük ve orta büyüklükte işletmelerdir.

Ankete katılan işletmelerde çalışan ortalama personel sayısı yaklaşık 147 olarak gerçekleşmiştir. En az personel istihdam eden işletmenin personel sayısı 22, en fazla personel istihdam eden işletmenin personel sayısı ise 304 olarak belirtilmiştir. Ayrıca bazı işletmeler üretimin yoğun olduğu dönemlerde daha fazla işçi çalıştırdıklarını beyan etmişlerdir.

Aktürk (2011), Afyon ilindeki ihracatçı firmalara yaptığı anket çalışmasında işletmelerin tamamı küçük ve orta büyüklükte işletmelerden oluşmuştur. Bizim çalışmamızda ise bu oran %88 olarak gerçekleşmiştir.

4.2.6. Bitkisel Yağ Sanayinde Karşılaşılan Sorunlar

Ankete katılan 26 işletmeden yaklaşık %92’si bitkisel yağ sanayinde karşılaşılan sorunları önem sırasına göre 1’den başlayarak tercih sıralaması yapmışlardır. Bu soruya cevap vermeyen 2 işletme temsilcisi konu hakkında yeterli bilgisi olmadığı için bu

soruya cevap vermemiştir. Ankete katılan işletmelerin bitkisel yağ sanayinde karşılaşılan sorunlara ilişkin öngördükleri verilerin öncelik sıralamasına göre dağılımı Çizelge 4.31’de verilmiştir.

Çizelge 4.31. Bitkisel yağ sanayinde karşılaşılan sorunlar

Sorun / Öncelik Sırası	1	2	3	4	5	6
Hammadde kalite ve miktar yetersizliği	12	1	2	2	4	3
Girdi fiyatlarının yüksek olması	7	9	3	3	1	1
Sermaye yetersizliği	2	2	1	6	7	5
Pazar bulmada yaşanan sıkıntılar	2	4	4	3	6	5
İşçilik maliyetlerinin yüksek olması	1	6	3	7	3	4
Kapasite kullanımının düşük olması	0	2	11	3	2	5
Toplam	24	24	24	24	23	23

Ankete katılan ve bu soruya cevap veren 24 işletme temsilcisinden %50’si hammadde kalite ve miktar yetersizliğini, yaklaşık %29’u girdilerin yüksek olmasını bitkisel yağ sanayinde karşılaşılan en önemli sorunlar olarak görmüşlerdir. Hiçbir işletme temsilcisinin kapasite kullanımının düşük olmasını birinci öncelikli sorun olarak tercih etmediği görülmektedir.

Yapılan benzer bir çalışmada da en önemli üretim sorunu hammaddenin kalite ve miktarının yetersiz olması olarak belirlenmiştir (Çınaroğlu, 2007).

4.2.7. İşletmelerin Gider Kalemleri

İşletmelerin üretimden tüketiciye kadar geçen sürede bir çok gider kalemi vardır. Ankete katılan işletmelerin en önemli gider kalemine göre dağılımı Çizelge 4.32’de verilmiştir.

Çizelge 4.32. İşletmelerin önemli gider kalemleri

Gider Kalemi	İşletme Sayısı	%
Hammadde	22	84.60
İşçilik maliyeti	1	3.85
Hammadde ve işçilik maliyeti	1	3.85
Cevap yok	2	7.70
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin gider kalemleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %85’i hammadde, %4’ü işçilik maliyeti, %4’ü hammadde ve işçilik maliyetinin ise en

önemli gider kalemi olduğu görülmektedir. Ankete katılan 2 işletme temsilcisi ise bu konu hakkında fikir beyan etmemiştir. Bu sonuçlardan da görüldüğü gibi bitkisel yağ sanayinde en önemli gider kalemi hammadde olarak görülmektedir

4.2.8. Kullanılan Marka Çeşitleri

Marka, bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini başka bir teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil, özellikle sözcük, şekil, harf, sayı, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görülebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayılabilen ve çoğaltılabilen her türlü işareti içerir şeklinde tanımlanmaktadır. Markalar ticari, hizmet, ortak ve garanti marka olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır (Anonim, 1995). Ankete katılan işletmelerin ürünlerde kullandıkları marka çeşitlerine göre dağılımı Çizelge 4.33’de verilmiştir.

Çizelge 4.33. İşletmelerin ürünlerde kullandıkları marka çeşitlerine göre dağılımı

Ürünlerde Kullanılan Marka Çeşitleri	İşletme Sayısı	%
Firma markası	20	76.92
Firma ve aracı markası	4	15.38
Firma ve müşteri markası	1	3.85
Ortak marka	1	3.85
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin kullandıkları marka çeşitleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %77’si sadece firma (ticari) marka, %15’i hem firma hem de aracı markası, %4’ü hem firma hem de müşteri markası, %4’ü ortak marka kullandığı görülmektedir. Bu sonuca göre ankete katılan 1 işletme hariç bütün işletmelerin firma (ticari) marka kullandıkları görülmektedir.

4.3. Türkiye’de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerin Üretim ve Dış Ticaret Yapısı

Bu bölümde araştırmaya konu olan işletmelerin üretim ve dış ticaret yapısı incelenerek ortaya konmuştur.

4.3.1. İhraç Edilen Bitkisel Yağ Çeşitleri

Ankete katılan işletmelerin ihraç ettikleri bitkisel yağ çeşitlerine göre dağılımı Çizelge 4.34’de verilmiştir. Ankete katılan işletmelerin ihraç ettikleri bitkisel yağ çeşitleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %73’ünün sadece ayçiçek yağı %19’unun ayçiçek ve mısır yağı, %8’inin ayçiçek, mısır, kanola ve soya yağı ihraç ettikleri belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre bitkisel yağ ihraç eden her işletmenin ayçiçek yağı ihraç ettiği görülmektedir.

Çizelge 4.34. İşletmelerin ihraç ettikleri bitkisel yağ çeşitlerine göre dağılımı

İhraç Edilen Bitkisel Yağ Çeşidi	İşletme Sayısı	%
Ayçiçek yağı	19	73.08
Ayçiçek ve mısır yağı	5	19.23
Ayçiçek, mısır, kanola ve soya yağı	2	7.69
Toplam	26	100.00

Ayrıca anket çalışmasında işletmelere zeytinyağı ihracatı hakkında herhangi bir soru sorulmamasına karşın 4 işletme zeytinyağı da ihraç ettiklerini beyan etmişlerdir.

4.3.2. İşletmelerin 2013 Yılı Bitkisel Yağ İhracat Değerleri

Türkiye Cumhuriyeti’nin 2023 yılı Toplam ihracat hedefi 500 milyar \$’dır. Bitkisel yağ üreten ve ihraç eden işletmeler de bu hedefi tutturmak için çalışan işletmelerdir. Ankete katılan işletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri bitkisel yağ ihracat değerine göre dağılımı Çizelge 4.35’de verilmiştir.

Çizelge 4.35. İşletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri bitkisel yağ ihracat değerlerine göre dağılımı (\$)

İhracat Değeri (000 \$)¹³	İşletme Sayısı	%
<1000	5	19.24
1.000-4.999	7	26.92
5.000-9.999	3	11.54
10.000-49.999	2	7.69
50.000-99.999	7	26.92
>99.999	2	7.69
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin ihracat değerleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %20'si 1 milyon \$ altında, %27'si 1-5 milyon \$ aralığında, %12'si 5-10 milyon \$ aralığında, %8'i 10-50 milyon \$ aralığında, %27'si 50-100 milyon \$ aralığında, %8'i 100 milyon \$ ve üzerinde ihracat gerçekleştirdiği görülmektedir. Ayrıca ankete katılan işletmelerin yaklaşık %81'i 1 milyon \$ ihracat barajını aştıkları görülmektedir. Ankete katılan işletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri bitkisel yağ ihracatı ortalama 31.263.663,77 \$ olurken; ihracat miktarı en az olan işletme 112.981 \$, en fazla ihracat gerçekleştiren işletme 136 milyon \$ ihracat gerçekleştirmiştir.

4.3.3. İşletmelerin 2013 Yılında İthal Ettikleri Ham Bitkisel Yağ ve Yağlı Tohum Değerleri

DİR teşviklerinden yararlanabilmek için öncelikle ihracatı gerçekleştirilecek ürünü ithal etmek gereklidir. Ankete katılan işletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri ithalat değerine göre dağılımı Çizelge 4.36'da verilmiştir.

Çizelge 4.36. İşletmelerin 2013 yılında gerçekleştirdikleri ithalat değerlerine göre dağılımı (\$)

İthalat Değeri (000 \$)	İşletme Sayısı	%
<1.000	3	11.54
1.000-4.999	3	11.54
5.000-9.999	2	7.70
10.000-99.999	1	3.84
>99.999	1	3.84
D.İ.R Kapsamında İthalat Yapılmadı	3	11.54
Bilgisi Olmayan İşletme	13	50.00
Toplam	26	100.00

¹³ Bu değerlere işletmelerin 2013 yılında zeytinyağından elde ettikleri ihracat değerleri de dahil edilmiştir.

Ankete katılan işletmelerin ihracat değerleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %12'si 2013 yılı içerisinde DİR'den yararlanmadıklarından dolayı ham bitkisel yağ ve yağlı tohum ithalatı gerçekleştirilmemiş, %12'si 1 milyon \$ altında, %12'si 1-5 milyon \$ arası, %8'i 5-10 milyon \$ arası, %4'ü 100 milyon \$ ithalat gerçekleştirdiğini beyan etmiştir. Bu soruda ankete katılan işletmelerin %50'si 2013 yılında gerçekleştirilen ham yağ ve yağlı tohum ithalatı hakkında herhangi bir bilgi paylaşmamıştır. Bu durum işletmelerin dış ticaret faaliyetlerinin gümrük müşavirleri tarafından yürütülmesi nedeniyle işletme temsilcilerinin konu hakkında fazla bilgi sahibi olmaması ve/veya işletmenin ticari sırrı olması nedeniyle bu bilgileri paylaşmak istememesinden kaynaklanmaktadır.

4.3.4. İşletmelerin Günlük Yağ İşleme Kapasiteleri

Yağ işleme kapasitesi yağ üreten işletmelerin büyüklüğü hakkında fikir veren bir kavramdır. Ankete katılan işletmelerin günlük yağ işleme kapasitelerine göre dağılımı Çizelge 4.37'de verilmiştir. Buna göre; 26 işletmenin %46'sının 0-249 ton/gün arası, %42'sinin 250-499 ton/gün arası, %12'sinin 500 ton/gün ve üstü kapasitede olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.37. İşletmelerin günlük yağ işleme kapasitelerine göre dağılımı

Günlük Yağ İşleme Kapasitesi (ton/gün)	İşletme Sayısı	%
0-249	12	46.15
250-499	11	42.31
500 ve üstü	3	11.54
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin ortalama günlük yağ işleme kapasitesi yaklaşık 264 ton/gün olarak gerçekleşirken; günlük yağ işleme kapasitesi en düşük olan işletme 80 ton/gün, en yüksek günlük yağ işlemeye sahip işletme ise 1000 ton/gün olarak belirtmişlerdir.

4.3.5. Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkiler

İşletmelerden elde edilen verilere göre değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ve önem seviyesine göre dağılımı Çizelge 4.38'de verilmiştir.

Çizelge 4.38. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ve önem seviyesine göre dağılımı

Değişken		İhracat Değeri	İşçi Sayısı	İşletme Kapasitesi	Yağ çeşidi
İhracat Değeri	Korelasyon	1	0.420	0.430	0.107
	Önem Seviyesi		0.033	0.028	0.604
İşçi Sayısı	Korelasyon	0.420	1	0.406	0.550
	Önem seviyesi	0.033		0.040	0.004
İşletme Kapasitesi	Korelasyon	0.430	0.406	1	0.505
	Önem seviyesi	0.028	0.040		0.009
Yağ Çeşidi	Korelasyon	0.107	0.550	0.505	1
	Önem seviyesi	0.604	0.004	0.009	

İşçi sayısı ile ihracat değeri, işletme kapasitesi ile ihracat değeri, işletme kapasitesiyle işçi sayısı arasında %5 düzeyinde anlamlı, kuvvetli olmayan pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, ihraç edilen bitkisel yağ çeşidi ile çalışan işçi sayısı arasında ve ihraç edilen bitkisel yağ çeşidi ile günlük yağ işleme kapasitesi arasında %1 önem seviyesinde anlamlı, orta düzeyde kuvvetli pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara dayanarak, ihraç edilen yağ miktarının artmasıyla işçi sayısı ve işletme kapasitesinin de artacağı söylenebilir. Ayrıca, ihraç edilen bitkisel yağ çeşidi arttıkça çalışan işçi sayısı ve günlük yağ işleme kapasitesinin de artacağı söylenebilir.

4.3.6. Pazarlamada Kullanılan Ulaşım Yöntemleri

Taşıma, ürünün üretim bölgesinden işleme ve tüketim merkezine ulaştırılmasıdır. Bu haliyle pazarlamanın her aşamasında karşılaşılan önemli bir hizmettir (Yurdakul, 2004). Ankete katılan işletmelerin ürünlerin pazarlanmasında kullanılan ulaşım yöntemlerine göre dağılımı Çizelge 4.39’da verilmiştir

Çizelge 4.39. Pazarlamada kullanılan ulaşım yöntemlerine göre dağılımı

Kullanılan Ulaşım Araçları	İşletme Sayısı	%
Karayolu	9	34.62
Denizyolu	1	3.85
Karayolu ve denizyolu	10	38.46
Karayolu, denizyolu ve demiryolu	6	23.07
Toplam	26	100.00

Ankete katılan işletmelerin ürünlerinin pazarlanmasında kullandıkları ulaşım araçları incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %35'i karayolu, %4'ü denizyolu, %38'i karayolu ve denizyolu, %23'ü karayolu, denizyolu ve demiryolunu birlikte kullandıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre 1 işletme hariç bütün işletmelerin ürünlerinin pazarlamasında karayolunu kullandıkları görülmektedir. Bazı işletmeler yeni pazarlar oluşturmak için numunelerini göndermek amacıyla havayolunu da kullandıklarını belirtmişlerdir.

4.4. Türkiye’de Bitkisel Yağ Üreten ve İhraç Eden İşletmelerde DİR Uygulamasının Etkileri

Bu bölümde araştırmaya konu olan işletmelerin DİR uygulamasının etkileri incelenerek ortaya konmuştur.

4.4.1. İşletmelerin DİR’den Faydalanma Durumları

Ankete katılan işletmelerden biri hariç diğer 25 işletmenin DİR, yatırım teşvik belgesi, KOSGEB desteği, Eximbank kredileri, yurt dışı fuar desteği, devlet yardımları gibi teşviklerden en az birinden yararlandıkları belirlenmiştir.

Ankete katılan işletmelerden daha önce herhangi bir teşvik sisteminden yararlandıklarını beyan eden 25 işletmenin tamamı DİR’den faydalandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç, bitkisel yağ sanayinde DİR’in ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

4.4.2. DİR Kapsamında Yağlı Tohum ve Bitkisel Yağ İthalatı

Bitkisel yağ sanayinde DİR kapsamında yağlı tohum ve ham bitkisel yağ ithalatına izin verilmektedir (Anonim, 2011). Ankete katılan işletmelerin DİR'den faydalanma şekillerine göre dağılımı Çizelge 4.40'da verilmiştir.

Çizelge 4.40. İşletmelerin DİR'den faydalanma şekillerine göre dağılımı

DİR Kapsamında Yapılan İthalat	İşletme Sayısı	%
Yağlı tohum İthalatı	2	8
Ham bitkisel yağ ithalatı	15	60
Yağlı tohum ve ham bitkisel yağ ithalatı	8	32
Toplam	25	100

Ankete katılan 25 işletmeden %8'i yağlı tohum ithalatı, %60'ı ham bitkisel yağ ithalatı, %32'si yağlı tohum ve ham bitkisel yağ ithalatı yaparak DİR'den yararlandıkları görülmektedir. Yağlı tohum işleyen işletmeler elde ettikleri posaları yem sanayinde kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Haras (2006), Kırklareli'nde faaliyet gösteren bitkisel yağ sanayi işletmeleriyle yaptığı anket çalışmasında bölgede faaliyet gösteren işletmelerin %100'ünün ayçiçeği tohumu işlediğini tespit etmiştir. Bizim çalışmamızda ise bu oran %40 olarak gerçekleşmiştir. DİR kapsamında yapılan ham bitkisel yağ ithalatı sayesinde Türkiye genelinde bitkisel yağda rafinasyon işleme teknolojisi üzerine yoğunlaşan işletmelerin sayısının arttığı gözlenmiştir.

4.4.3. DİR Kapsamında İthal Edilen Ham Bitkisel Yağ ve Yağlı Tohum Kullanım Amaçları

Bitkisel yağ sanayinde DİR kapsamında ithal edilen ham bitkisel yağ ve yağlı tohum rafine bitkisel yağ üretimi, margarin üretimi ve işlenmiş ürünlerde kullanılmaktadır (Anonim, 2011). Ankete katılan işletmelerin DİR kapsamında yapılan ithalatın kullanım amaçlarına göre dağılımı Çizelge 4.41'de verilmiştir.

Çizelge 4.41. İşletmelerin DİR kapsamında ithal ettikleri ham bitkisel yağ ve yağlı tohumları kullanma amaçlarına göre dağılımı

DİR Kapsamında Yapılan İthalatın Kullanım Amaçları	İşletme Sayısı	%
Rafine bitkisel yağ üretimi	20	80
Rafine bitkisel yağ üretimi ve margarin üretiminde	5	20
Toplam	25	100

Ankete katılan ve DİR’den yararlanan işletmelerin ithal edilen hammaddenin kullanım amaçları incelendiğinde; 25 işletmeden %80’i rafine bitkisel yağ üretiminde, %20’si ise rafine bitkisel yağ ve margarin üretiminde kullandıkları görülmektedir. Anket sorusunda DİR kapsamında ithali yapılan hammaddenin işlenmiş ürünlerde kullanma amacı olmasına rağmen ankete katılan hiçbir işletme bu amaçla kullanmadığını beyan etmişlerdir.

4.4.4. İşletme Temsilcilerinin DİR Hakkındaki Görüşleri

Ankete katılan işletmelerin DİR’in faydalı olduğunu düşünüyor musunuz sorusuna ilişkin verdikleri cevaplar Çizelge 4.42’de verilmiştir. Ankete katılan işletmelerin DİR’in faydalı olup olmadığı hakkındaki görüşleri incelendiğinde; 26 işletmeden yaklaşık %54’ü tamamen evet, %38’i kısmen evet derken, %8’inin konu hakkında fikir belirtmediği görülmektedir. Fikir belirtmeyen 2 işletmeden birisi bugüne kadar DİR’den faydalanmadığı için, diğer işletme ise işletme temsilcisinin çalıştığı süre boyunca işletmenin DİR’den yararlanmadığı için fikir belirtmemişlerdir.

Çizelge 4.42. İşletmelerin DİR hakkındaki Görüşleri

DİR’in faydalı olduğunu düşünüyor musunuz	İşletme Sayısı	%
Tamamen evet	14	53.85
Kısmen evet	10	38.46
Fikrim yok	2	7.69
Toplam	26	100.00

Anket uygulamasında hayır ve tamamen hayır seçenekleri olmasına rağmen hiçbir işletme temsilcisi bu yönde görüş belirtmemişlerdir. Bu durum bitkisel yağ sanayindeki işletmelerin genel olarak DİR’e olumlu baktıklarını göstermektedir.

4.4.5. Kuruluş Kararını Vermede DİR Etkisi

Ankete katılan 1996 yılı ve sonrasında kurulan 13 işletmeye “kuruluş kararını vermede DİR’in etkisi oldu mu” sorusuna sadece 1 işletme etkili olduğunu belirtmiştir. Bu sonuca göre DİR’in işletmelerin kuruluş kararını vermede etkili olmadığı görülmektedir. Ancak bazı işletme temsilcileri işletmenin kuruluş kararını vermede yatırım teşvik belgesi, bedelsiz arsa, KOSGEB gibi teşviklerin etkili olduğunu belirtmişlerdir.

4.4.6. Zeytinyağının DİR Kapsamında Değerlendirilmesi

DİR kapsamında ham zeytinyağı ithalatına izin verilmemektedir. Ankete katılan işletmelerin zeytinyağının DİR kapsamında değerlendirilmesine ilişkin görüşleri Çizelge 4.43’de verilmiştir.

Çizelge 4.43. Zeytinyağının DİR Kapsamında Değerlendirilmesine İlişkin Görüşler

Zeytinyağının DİR’e Alınmasını Uygun Buluyormusunuz	İşletme Sayısı	%
Evet	6	23.08
Hayır	13	50.00
Fikrim Yok	7	26.92
Toplam	26	100.00

Ankete katılan 26 işletmeden yaklaşık %23’ü zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun bulurken, %50’si zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun bulmamaktadır. Ayrıca %27’sinin ise konuyla ilgili herhangi bir fikrinin olmadığı görülmektedir. Zeytinyağı ihraç eden 4 işletmeden 3 işletme zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun bulmadığını, 1 işletme ise konu hakkında fikrinin olmadığını belirtmiştir. Zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun bulan 2 işletme ise bu uygulamanın sıkı denetim altına alınması şartıyla DİR kapsamında izin verilmesi gerektiği konusunda fikir belirtmişlerdir.

Zeytinyağının DİR kapsamına alınmamasının nedenleri arasında yurtiçi ürün ve üretim fiyatları ile üretici üzerinde negatif bir etki oluşturmaması, ülkemizde üretilen zeytin ve zeytinyağından daha düşük kalitede olması ve ithal edilen ürünün yerli üretim ile karıştırılarak “Türk Markası” olarak ihraç edilmesi durumunda ülkemizin imajının

zedelenmesi, zeytin ve zeytinyağının depolanma güçlükleri sonucu oluşabilecek kalite kayıpları olarak sıralanabilir (Anonim, 2012e).

4.4.7. Bitkisel Yağ Sanayinde DİR'in Avantajları

Ankete katılan işletmelerin bitkisel yağ sanayinde DİR'in avantajlarına ilişkin öngördükleri verilerin öncelikli sıralamasına göre dağılımı Çizelge 4.44'de verilmiştir. Ankete katılan işletmelerden 24'ü DİR'in avantajlarını önem sırasına göre 1'den başlayarak tercih sıralaması yapmışlardır. Bu soruya cevap vermeyen 2 işletmeden biri DİR'den faydalanmadığı için, diğeri ise ankete katılan işletme temsilcisinin işletmede çalıştığı süre boyunca işletmenin DİR'den faydalanmaması nedeniyle fikir belirtmemiştir.

Çizelge 4.44. Bitkisel yağ sanayinde DİR' avantajlarının öncelik sıralamasına göre dağılımı

Sorun/ Öncelik Sırası	1	2	3	4	5	6
İhraç pazarını genişletmesi	8	2	5	3	3	2
Resim, harç ve KDV'den muaf olunması	7	5	4	1	4	2
Hammaddenin Kolay ve ucuz temini	5	5	3	6	0	4
Ülkemize daha fazla döviz kazandırma	2	4	5	4	3	5
Kapasite kullanım oranının artması	1	4	5	5	4	2
Ticaret politikalarına tabi olmama	1	3	1	3	7	6
Toplam	24	23	23	22	21	21

Ankete katılan ve bu soruya cevap veren 24 işletmecinin yaklaşık %33'ü DİR'in ihraç pazarını genişletmesini, %29'u DİR sistemiyle hammadde temininde resim, harç ve KDV'den muaf olunmasını, %21'i ise bu sistemde hammaddenin ucuz ve kolay temin edilmesini en önemli avantaj olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Şenol (2008), Türkiye'de tekstil ihracatçıları ile yaptığı anket çalışmasında DİR'in en büyük avantajının "gümrük vergisi ve KDV muafiyeti" olduğunu belirtmiştir. Bizim çalışmamızda ise bitkisel yağ sanayinde DİR'in en önemli avantajının "ihraç pazarını genişletmesi" olduğu saptanmıştır.

4.4.8. Bitkisel Yağ Sanayinde DİR'in Dezavantajları

DİR'in dezavantajlarının öncelik sıralamasına göre dağılımı Çizelge 4.45'de verilmiştir. Ankete katılan 26 işletmeden yaklaşık %85'i DİR'in dezavantajlarını önem sırasına göre 1'den başlayarak tercih sıralaması yapmışlardır. Bu anket sorusuna cevap vermeyen 4 işletmeden 1'i DİR'den faydalanmadığı için, 2 işletme ise DİR'de herhangi bir dezavantaj öngörmediği için ve 1 işletme ise işletme temsilcisinin çalıştığı süre boyunca işletmenin DİR'den faydalanmaması nedeniyle bu soruya cevap vermemişlerdir.

Çizelge 4.45. Bitkisel yağ sanayinde DİR dezavantajlarının öncelik sıralamasına göre dağılımı

Sorun / Öncelik Sırası	1	2	3	4	5
Hammadde ithalatının sınırlı olması	9	3	8	2	0
İşleme süresinin kısa olması	6	6	6	2	2
Rejimin karmaşık olması	4	6	3	3	5
Cezai müeyyidelerin ağır olması	2	6	1	6	7
Denetimlerin yoğun olması	1	1	4	8	7
Toplam	22	22	22	21	21

Ankete katılan ve bu soruya cevap veren 22 işletmeden yaklaşık %41'i hammadde ithalatının sınırlı olması, %27'si işleme süresinin kısa olması, %18'i rejimin karmaşık olmasını DİR'in en önemli dezavantajı olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bitkisel yağ sanayi gıda sanayinin önemli kollarından birisidir. Fakat yeterli üretim kapasitesine karşın ülkemizin yağlı tohum üretimi, yağ sanayinin ihtiyacını ve ülkemizin bitkisel yağ ihtiyacını karşılayamamaktadır. 1993 yılından itibaren pamuk ile başlanan ve sonrasında ayçiçeği, kanola, mısır ve soya gibi yağlı tohum üretimine verilmeye başlanan tarımsal desteklemelere karşın ülkemizde yağlı tohum üretimi nüfusun artmasıyla beraber ihtiyacımız oranında artırılmamış ve yağlı tohumlarda dışa bağımlı hale gelmemize neden olmuştur.

Ülkemizde en fazla üretilen yağlı tohum olan ayçiçeği üretimi iklimin uygun olması ve ülkemizde ilk ayçiçeği üretiminin Trakya Bölgesi'nde olması gibi nedenlerle daha çok bu bölgede yapıldığından bitkisel yağ işletmeleri bu bölgede yoğunlaşmıştır. Ancak bitkisel yağ sanayinde DİR'in etkin bir şekilde uygulanması ve diğer teşviklerin etkisiyle diğer coğrafi bölgelerimizde bitkisel yağ fabrikalarında artış gözlenmiştir. Nitekim Gaziantep'de, bitkisel yağ sanayinin fazla gelişmediği ve ihracat açısından pazar potansiyeli yüksek olduğu Suriye, Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan gibi ülkelere yakın olması nedeniyle, 2013 yılında DİR'den faydalanarak ihracat yapan 9 bitkisel yağ fabrikası bulunmaktadır.

Bitkisel yağ sanayinin en önemli sorunu hammaddedir. Yağlı tohum üretiminin her sene dalgalanma göstermesi ve iklimin olumsuz etkilerinden dolayı verimin düşük olması gibi nedenlerle bitkisel yağ sanayi işletmelerinin hammadde ihtiyacı olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu durum hammaddenin hem pahalı olmasına hem de kalite ve miktar bakımından yetersizliğine neden olmaktadır. Ancak bitkisel yağ sanayindeki işletmeler DİR sayesinde gümrük vergilerinden muaf bir şekilde hammadde temin etmekte, girdi maliyetlerini düşürmekte ve işletmelerin atıl durumda bulunan kapasitelerin çalışması sağlanmaktadır. Bu açıdan DİR bitkisel yağ sanayi için çok önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle ülkemizde son yıllarda bitkisel yağ üretimi ve buna bağlı olarak bitkisel yağ ihracatı artış trendine girdiği gözlenmektedir.

Bitkisel yağ sanayinin hammadde dışında da birçok sorunu bulunmaktadır. Bu sorunlar bürokratik, ekonomik, pazarlama şeklinde sınıflandırılabilir. Özellikle hammadde ve buna bağlı olarak ekonomik sorunlar işletmelerin önemli gider kalemlerini oluşturmaktadır.

Bitkisel yağ sanayinde hammaddeye bağı olarak kapasite kullanımının düşük olması önemli sorunlardan birisidir. Ancak DİR kapsamında hammadde ithalatına izin verilmesi ile anket çalışmasına katılan işletme temsilcileri bitkisel yağ sanayinin sorunlarında bu sorunun diğer sorunlara nazaran daha az önem arz ettiği hususunda birleşmişlerdir.

Ankete katılan 26 işletmeden 25'inin teşvik sisteminden ve DİR'den yararlanması, bitkisel yağ sanayinde ihracatın büyük bir oranda DİR'e bağı olduğunu göstermektedir. DİR ile hammaddenin daha kolay ve ucuz temin edilmesi ile ihrac pazarının genişletilerek ürünlerin pazarlamasında yaşanan sıkıntıların önüne geçilmektedir. Ancak DİR'in karmaşık olmasından dolayı sistemin uygulanmasında bazı aksaklıklar meydana gelmektedir. Bunun yanında ankete katılan işletmeler gümrüklerde idari işlemlerin yavaş ilerlemesinden dolayı işlemlerin uzaması ve ihracat açısından yeni pazarlara girmeye çalıştıkları ülkelerde bürokratik sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Bu konuda ihracatı teşvik etme ve ihracat işlemlerinde yardımcı olma konusunda yetkili olan kamu kurum ve özel sektör kuruluşları, işletmeleri DİR hakkında daha fazla bilgilendirmeli ve buna bağı olarak yaşanan sıkıntıların aşılması için yol göstermesi ülkemizin büyümesine katkı yapacak olan ihracatın gelişimini sağlayacaktır.

Bitkisel yağ sanayinde faaliyet gösteren işletmeler DİR'in etkisiyle daha fazla üretim yaparak ihracat miktarını artırmakta, bu şekilde daha fazla işçi istihdam ettikleri anket çalışması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bitkisel yağ sanayinde hammadde ihtiyacının karşılanmasıyla işletmelerin kapasite kullanım oranlarının artırarak daha fazla üretim yapabilmekte ve ihracatını artırarak ülkemize daha fazla katma değer sağlamakta, istihdam artırılmaktadır.

DİR kapsamında yağlı tohum ithalatı gerçekleştiren işletmelere baktığımız zaman yağlı tohumun işlenmesiyle oluşan küspeyi hayvancılıkta değerlendirerek daha fazla katma değer oluşturmaktadırlar. Sadece ham bitkisel yağ ithalatı yapan işletmeler ise bitkisel yağ sanayinde rafinasyon teknolojisi üzerine yoğunlaşmışlardır.

Zeytinyağının DİR kapsamına alınmasına ilişkin tartışmalar ülkemizde DİR'in uygulanmaya başladığı 1996 yılından itibaren yapılmaktadır. Özellikle zeytin hasadının düşük olduğu yıllarda zeytinyağının DİR kapsamına alınması sıkça gündeme gelmektedir. Ancak uygulanan anket çalışmasında bitkisel yağ ihracatı yapan

işletmelerden özellikle zeytinyağı ihracatı yapanlar büyük oranda zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun bulmamışlardır. Zeytin ve zeytinyağı üretimine devlet tarafından verilen teşvikleri yeterli bulan işletmeler zeytinyağının DİR kapsamına alınmasıyla Türk zeytinyağı sektörünün genel olarak zarar göreceği konusunda birleşmişlerdir.

DİR kapsamında verilmekte olan DİİB’de öngörülen ihracat ve ithalat değerleri her ay resmi gazetede yayınlanmasına karşın bitkisel yağ sanayine ilişkin verilen belgeler sektör bazında gıda-içki olarak yayınlanması nedeniyle rejim kapsamında yapılmasına izin verilen ithalat ve ihracat değerlerine ilişkin kesin sonuçlarına ulaşılamamaktadır. Ayrıca rejim kapsamında gerçekleştirilmiş olan ihracat ve ithalat değerleri hakkında bilgiler yetkili kurumlarca kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bu sorun Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilleri tarafından verilen soru nergelerinde de belirtilmektedir. Bu nedenle DİR kapsamında yapılan ihracat ve ithalat istatistiklerinin her bir alt sektöre göre ayrıntılı olarak yayınlanması ve kamuoyunun ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmesi daha uygun olacaktır.

Ankete katılan işletmeler DİR’in genel olarak faydalı bir ihracat teşvik sistemi olduğunu düşünmektedirler. Ancak rejimde 2009 yılında yapılan bir değişiklik ile ihracat yapan işletmeler, önce ihracat sonra bu oranda ithalata izin verilerek ithal edecekleri yağlı tohum ve ham bitkisel yağ miktarının sınırlandırılmasını olumsuz bir gelişme olarak görmektedirler. Bu durum bitkisel yağ üreticilerini ilerleyen dönemlerde meydana gelebilecek hammadde fiyat artışından dolayı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu kapsamda anket çalışmasında hammadde ithalatının sınırlı olması DİR’in en önemli dezavantajı olarak görülmüştür. Ankete katılan işletmelerin yarısı bu sorunu rejimin en öncelikli sorunu olarak görmüşlerdir. Bunun yanında işleme süresinin de kısa olması DİR’in ikinci derecede dezavantajı olarak görülmüştür.

Ankete katılan işletmeler ankette belirtilen bitkisel yağ sanayindeki sorunlar dışında başka sorunlarla da karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bunların en başında “merdiven altı dolumcular” diye tabir edilen işletmelerin rafine edilmiş bitkisel yağları hijyenik olmayan koşullarda ambalajlara dolum yapıp piyasaya daha ucuz maliyetle sürerek ürün kalitesini düşürmekte, kar marjını azaltmakta ve haksız rekabete yol açmaktadırlar. Bu durumun önüne geçebilmek için yetkili olan kamu kurum ve

kuruluşları bitkisel yağ üretimden tüketime kadar geçen sürede daha sıkı kontroller yapmalı ve denetim altına almalıdır.

Bitkisel yağ sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin DİR'den faydalanmasında süreklilik göstermesi için kendi bünyelerinde dış ticaret ile ilgili olarak birimler kurulması teşvik edilerek ülkemizin ihracattan sağlayacağı katma değerin sürekli ve daha büyük boyutlara ulaşması sağlanacaktır.

Bitkisel yağ sanayinde yukarıda adı geçen sorunlar diğer sanayi kollarıyla da benzerlik göstermektedir. Bu sorunların çözümü için uygun politikalar geliştirilerek ülkemizin yağ sanayinde dışa bağımlılığı azaltılması hedeflenmelidir.

Sonuç olarak bitkisel yağ sanayinde hammadde kalite ve miktarının yetersizliği, girdilerin yüksek olması gibi önemli sorunlar bulunmaktadır. Ancak DİR'in uygulanmasıyla birlikte bitkisel yağ sanayinde hammaddenin kolay ve ucuz temini, kapasite kullanım oranının artması ve ihracata olumlu etkileri gibi yararlarının olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Akbay, C. ve Boz, İ., 2005. Kahramanmaraş'ta ailelerin ev ve ev dışı gıda tüketim talebi ve tüketici davranışlarının ekonomik analizi. **KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi**, 8(1): 122-131.
- Akça, M., 2011. İhracat teşviklerinin işletmeler üzerindeki etkileri (Gaziantep ilinde bir uygulama). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Aktürk, A., 2001. İhracat teşvikleri ve Afyon'daki sanayi işletmelerinde bir araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Alpaslan, M. ve Demir, N., 2013. Yemeklik yağlar ve margarinler. **Uluslararası 2.Helal ve Sağlıklı Gıda Kongresi**, s:337-343, Konya.
- Altan, A., ve Kola, O., 2009. **Yağ işleme teknolojisi**. Bizim Büro Basımevi, 230s,Sakarya.
- Anonim, 1995. Markaların korunması hakkında kanun hükmünde kararname. T.C. 22326 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim, 2004. Kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, dane mısır ve zeytinyağı üreticilerine destekleme primumi ödenmesine dair bakanlar kurulu kararı. 28970 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim, 2006. Dahilde işleme rejimi tebliği (İhracat 2006:12). T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonim, 2007. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2008. Zeytin ve zeytinyağı ile diğer bitkisel yağların üretiminde ve ticaretinde yaşanan sorunların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Meclis Araştırma Komisyon Raporu, Ankara.
- Anonim, 2010. Dahilde işleme rejimi değerlendirme kurulunun çalışma usul ve esasları hakkında tebliğ (İhracat 2010/9). 27634 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim, 2011. Tarım ürünlerine ilişkin dahilde işleme rejimi genelgesi (İhracat 2011/1), T.C. Ekonomi Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2012 a. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/disticaretap/menu>. Erişim Tarihi:15.02.2014.
- Anonim, 2012 b. Türk gıda kodeksi bitki adı ile anılan yağlar tebliği (Tebliğ No: 2012/29). T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2012 c. Mısır raporu. Ulusal Hububat Konseyi, Konya.
- Anonim, 2012 d. Türkiye'de iklim değişikliğinin tarım ve gıda güvencesine etkileri. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2012 e. 7/7736 Sayılı yazılı soru önergesi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.
- Anonim, 2012 f. Dahilde işleme-hariçte işleme rejimi ve İhracatçı Birlikleri'nin bu kapsamdaki görevleri. Ege İhracatçı Birlikleri, İzmir.
- Anonim, 2012 g. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin tanımı, nitelikleri ve sınıflandırılması hakkında yönetmelikte değişiklik yapılmasına dair yönetmelik. 28457 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim, 2013 a. 10.Kalkınma Planı (2014-2018), T.C. Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Anonim, 2013 b. 2012 yılı ayçiçeği raporu. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Anonim, 2013 c. 2012 yılı soya raporu. T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Anonymous, 2013 d. www.faostat.fao.org/site. Erişim tarihi:01.03.2014.
- Anonim, 2014 a. 7/38735 Sayılı yazılı soru önergesi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara.
- Anonim, 2014 b. 2014 Yılında yapılacak tarımsal desteklemelere ilişkin bakanlar kurulu kararı. 28612 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Anonim, 2014 c. <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=78FB0E5C-19DB-2C7D-3D115CE082814B22>. Erişim Tarihi:10.04.2014.
- Anonymous, 2014 d. Canola prices. www.canadacouncil.org/markets_stats/statics. Erişim tarihi:15.03.2014.
- Anonim, 2014 e. www.bsyd.org.tr/Istatistikler.aspx. Erişim Tarihi: 15.04.2014.
- Aslan, S., 2010. Ayçiçek, mısır ve kanola tohumlarından yağ ekstraksiyonu üzerine kuvvetli elektrolitlerin etkisi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kimya Bölümü Fizikokimya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Atayer, Ç. ve Erol, A., 2011. Türkiye’de uygulanmakta olan ihracat teşvikleri, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2011 (1): 1-26.
- Bayraktar, S., 2010. Marka stratejileri ve Türkiye bitkisel yağ sektöründe marka stratejilerinin çok boyutlu ölçekleme tekniği ile analizi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Bilici, K., 2008. Kayıtdışı ekonominin para ve sermaye piyasalarına etkileri: gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Para, Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Anabilim Dalı**, İstanbul.
- Bıyıkçı, C., 2010. Bir teşvik rejimi olarak dahilde işleme rejiminin ülke ihracatı ve ülke kalkınması üzerindeki etkileri: gelişimsel ve ekonomi-politik bir analiz. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anadilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Cevahir, H., 2007. Türkiye’de ihracat teşviklerinin etkinliği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Çabukel, B., Gönül K., Yalçınkaya T. ve Misir, E. 2009. Türkiye’de bitkisel yağ sektörü ve alternatif bir çözüm kanola yağı. Yıldız Teknik Üniversitesi, **Endüstri Mühendisliği Bölümü**, İstanbul.
- Çınaroğlu, G.Ö., 2007. Sektörel dış ticaret şirketlerindeki ihracat modelinin bitkisel yağ sanayi işletmelerine uygulanabilme imkanı ve işletme eğitimi açısından bir değerlendirme. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Çiftçi, Ö., 2001. Serbest ticaret antlaşmaları ve Türkiye’nin dış ticareti üzerine etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Çökmez, N., 2004. Türkiye’de yağlı tohumlar ve bitkisel yağ üretim politikaları ile bitkisel yağ sanayinin ekonomik yapısı. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Demirkol, K., 2009. Beslenmenin demokratikleştirilmesi. **Mülkiye Dergisi**, 33 (262): 313-324.
- Egger, H. and Egger O., 2005. The determinants of EU processing trade. **Blackwell Publishing**, p.147-168.

- Erfa, M.A., 2007. Ham ve rafine ayçiçeği yağı üretiminde TS EN ISO 22000 gıda güvenliği sisteminin kurulması. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ersungur, S., 2008. Üretim yönteminin kolza yağının özelliklerine etkisinin incelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kimya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Eyilcim, E., 2012. Dahilde işleme rejiminin Mersin'deki boyutları. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Georgescu, G., 2006. Inward processing trade and implications for the balance of payments current account (the case of Romania). **Romanian Journal of Economic Forecasting**, 2006 (1): 24-31.
- Göksu, Ç., 2010. Bitkisel yağlar. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.
- Görg, H., 2000. Fragmentation and trade: US inward processing trade in the EU. **Weltwirtschaftliches Archiv**, 136 (3): 403-422.
- Haras, M., 2006. Kırklareli ilinde bitkisel yağ sanayi işletmelerinin analizi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Horoz, Y., 2006. İhracata yönelik vergi teşvikleri ve Türkiye uygulaması. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Hoşgün, E.Z., 2008. Farklı yöntemlerle soya yağı ekstraksiyonu ve karakterizasyonu. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kimya Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- İpek, S.S., 2008. Kanola tarımında farklı toprak işleme yöntemlerinin toprağın bazı fiziko-mekanik özellikleri ile tohum çimlenmesi üzerine etkileri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Makinaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kaya, T.E., Sezgin, A., Külekçi, M. ve Kumbasaroğlu, H., 2010. Dünyada ve Türkiye'de ayçiçeği üretimi ve dış ticaretindeki gelişmeler. **Alınları Ziraat Bilimler Dergisi**, 2010 (18): 28-33.
- Kılıç, T., 2013. Hayvancılık sektörü. T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü Tarım Ürünleri Dairesi, Ankara.
- Kışoğlu, E., 2010. 1995 sonrasında Türkiye'de sanayi sektörüne ilişkin ihracat teşvikleri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kumbar, N., 2009. Trakya bölgesinde kanola üretiminin ekonomik analizi. Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Kurt, A. ve Yamankaradeniz, R., 1981. Türkiye'de bitkisel yağ üretiminde ayçiçeğinin yeri ve önemi. **Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, 12 (2-3): 87-96.
- Mali, M., 2004. Dahilde işleme rejimi ve uygulamadaki etkinliği. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Namlı, T., 2007. Dahilde işleme rejimi'nin uygulama alanı ve Türkiye'de etkinliği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- Onurlubaş, H.E., 2006. Türkiye’de bitkisel yağ sanayinde yapısal değişimler ve izlenen politikalar. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Özcan, S., 2009. Modern dünyanın vazgeçilmez bitkisi mısır: genetiği değiştirilmiş (transgenik) mısırın tarımsal üretime katkısı. **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, 2(2): 01-34.
- Radziukynas, J., 2007. Methodological approaches in an analysis of the application of custom’s procedures with an economic impact. **Intellectual Economics**, 2(2): 51-59.
- Rojec, M., Jaklic, A., 2002. Integration of Slovenia into EU and global industrial networks: review of existing evidence, **Centre For The Study Of Economic & Social Change In Europe**, ISSN 1476-1734, 43p.
- Saçlı, Y., 2013. Türkiye’de yağlı tohum üretiminde durum ve politikalar. **Dünya Gıda Dergisi**, 2013 (07): 49-53.
- Sandalcı, U., 2010. İhracat teşvikleri ve Türkiye’nin ihracatı üzerine etkileri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Sapmaztürk, C., 2013. Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde ihracata yönelik devlet yardımlarının işletmelerin ihracat performansı açısından değerlendirilmesi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Selmanov, D., 2011. Tahıl ve yağlı tohumlarının fiyatlarının belirlenmesi ve fiyat değişimlerinin tahmin edilmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Snyder, F., 2000. Globalisation and europeanisation as friends and rivals: European Union law in global economic networks. **European University Institute, Department of Law**, Florence, 60p, Italy.
- Şenol, C., 2008. Dahilde işleme rejiminin ihracat üzerine etkileri ile tekstil ve hazır giyim sektörü üzerine bir değerlendirme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Doktora Tezi.
- Taşdan, K., Çetin F. ve Gürer, B., 2011. Durum ve tahmin mısır 2011/12. **Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü**, Ankara.
- Tıraş, Mehmet, 2011. Türkiye’de kanola tarımı. **Doğu Coğrafya Dergisi**, (21): 159-172.
- Top, B.T. ve Uçum, İ., 2012. Türkiye’de bitkisel yağ açığı. **Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Bakış Dergisi**, 14 (2): 1-8.
- Tosun, M., 2003. Bitkisel sıvı yağlar sektör araştırması. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- Yaşar, O., 2004. Türk bitkisel yağ sanayii ve sorunları. **Doğu Coğrafya Dergisi**, 9(12): (2004).
- Yemişçioğlu, F., Özdikicierler, O., Gümüşkesen, A.S. ve Sönmez, A.E., 2013. Bitkisel yağ rafinasyon artıklarının değerlendirilmesi. **Gıda Dergisi**, Sayı 38(6):367-374.
- Yılmaz, N., 2008. Avrupa Birliği ortak ticaret politikası ve Türkiye tarımının uyumu. Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Daire Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi.
- Yılmaz, N., 2009. GTIP 1512: Ayçiçeği. **Avrupa İşletmeler Ağı Uluslararası Ticaret Merkezi Ürün Analizleri**, İstanbul.

Yurdakul, O., 2004. **Tarım Ürünleri Pazarlaması**. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 127, Ders Kitapları Yayın No: A-39, Adana.

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 1984 yılında Ankara’da doğdu. İlköğretim ve Liseyi Ankara’da tamamladı. Ankara Üniversitesi Gıda Mühendisliği Bölümü’nü 2004 yılında kazandı. Üniversiteden 2010 yılında mezun oldu. Bir yıl sonra T.C. Ekonomi Bakanlığı Güneydoğu Anadolu Bölge Müdürlüğü’nde Ürün Denetmen Yardımcısı olarak işe başladı. 2012 yılı Ocak ayında Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Gıda Mühendisliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. Halen T.C. Ekonomi Bakanlığı’nda Ürün Denetmen Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

EKLER

TÜRKİYE BİTKİSEL YAĞ SANAYİ ANKET FORMU

1) Firmanızın adı ve bulunduğu il

Cevap:

2)Firmadaki göreviniz

- () Firma sahibi () Firma Müdürü () Fabrika Müdürü
() Dış Ticaret Sorumlusu () Diğer (.....)

3) Eğitim durumu ve yaşıınız

Cevap:

4) Sektördeki deneyiminiz ve bu işletmede çalışma süreniz ne kadardır?

Cevap:

5) Firmanızda çalışan personel sayısı

Cevap:

6)Firmanız 2013 yılında hangi bitkisel yağların ihracatını gerçekleştirmiştir?

- () Ayçiçek Yağı () Kanola Yağı () Mısır Yağı () Soya Yağı

7) Firmanız tarafından 2013 yılında gerçekleştirilen bitkisel yağ ihracat miktarı ne kadardır? (Dolar Bazında)

Cevap:

8) Firmanız tarafından 2013 yılında gerçekleştirilen yağlı tohum, ham yağ ve bitkisel yağ ithalat miktarı ne kadardır? (Dolar Bazında)

Cevap:

9) Firmanızın günlük yağ işleme kapasitesi ne kadardır? (Ton/gün)

Cevap:

10) Bugüne kadar herhangi bir teşvik sisteminden yararlandınız mı?

- () Evet () Hayır

11) 10.soruya cevabınız evet ise ihracat teşvik sistemlerinden biri olan DİR (Dahilde İşleme Rejimi) sisteminden faydalandınız mı?

- () Evet () Hayır

12) 11.Soruya cevabınız evet ise bitkisel yağ sanayinde DİR kapsamından ne şekilde faydalandınız?

- () Yağlı tohum ithalatı () Ham Bitkisel yağ ithalatı

13) DİR kapsamında ithal ettiğiniz yağlı tohum veya ham bitkisel yağı hangi amaç için kullandınız?

() Rafine Bitkisel yağ üretiminde () Margarin üretiminde () İşlenmiş ürünlerde

14) DİR teşvik sisteminin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz?

() Tamamen Evet () Kısmen Evet () Hayır () Tamamen Hayır () Fikrim yok

15) İşletmenin kuruluş kararını vermede DİR etkisi oldu mu?

() Evet () Hayır

16) DİR kapsamında olmayan zeytinyağının DİR kapsamına alınmasını uygun buluyormusunuz?

() Evet () Hayır () Fikrim yok

17) Bitkisel yağ sanayinde DİR avantajlarını 1 den başlayarak önemine göre numaralandırınız.

() İthalat sırasına harç resim, vergi, KDV ve KKDF'den muaf olunması

() Hammaddenin daha kolay ve ucuz temin edilmesi

() Fabrika kapasite kullanım oranının artması

() Ticaret politikası önlemlerine tabi olmama

() Ülkemize daha fazla döviz kazandırma

() İhraç pazarını genişletmesi

18) Bitkisel yağ sanayinde DİR dezavantajlarını 1 den başlayarak önemine göre numaralandırınız.

() İşleme süresinin kısa olması (6 ay)

() Denetimlerin yoğun olması

() Cezai müeyyidelerin ağır olması

() Hammadde ithalatının sınırlı olması

() Rejimin karmaşık olması

19) Bitkisel yağ sanayinde karşı karşıya kalınan sorunları önemine göre numaralandırınız.

- ☐ Hammaddede kalite ve miktar yetersizliği
- ☐ Girdilerin yüksek olması
- ☐ İşçilik maliyetlerinin yüksek olması
- ☐ Kapasite kullanımının düşük olması
- ☐ Sermaye yetersizliği
- ☐ Pazar bulmada yaşanan sıkıntılar

20) En önemli gider kaleminiz hangisidir?

- ☐ Hammadde
- ☐ İşçilik maliyetleri
- ☐ Nakliye
- ☐ Vergi ve harçlar
- ☐ Diğer (.....)

21) Ürettiğiniz üründe hangi markayı kullanıyorsunuz?

- ☐ Firma markası
- ☐ Aracı markası
- ☐ Ortak marka

22) Ürün pazarlamada hangi ulaşım yolunu kullanıyorsunuz?

- ☐ Karayolu
- ☐ Denizyolu
- ☐ Demiryolu
- ☐ Havayolu

23) İlave etmek istediğiniz bir şey var mı?

Ankete katıldığınız için teşekkür ederiz.